

מבחר מפירוש אברבנאל לחומש במדבר

פרשת בהעלותך

פרקים ח - י

מהדורה מקוצרת של פירוש אברבנאל

עיצוב, פיסוק וכותרות: יהודה איזנברג
המהדורה כוללת תיקוני נוסח קלים
השאלות הועברו ממקומם והוצמדו לתשובות
כותרות בסוגריים מרובעים הם הוספת העורך

מבוסס על דפוס ונציה ה' שלט – 1579
<http://www.hebrewbooks.org/44335>

אתר דעת תשע"ה

<http://www.daat.ac.il/he-il/tanach>

5..... במדבר פרק ח, א-ד

- 5..... [מדרגת משה בנבואה]
5..... [מדרגת אהרון והדלקת הנרות]
6..... [שלושת המופעים של המנורה בתורה]
7..... פירוש הביטוי 'בהעלותך'
7..... [סיכום: דרגות ראשי בני ישראל]
7..... [משמעות המנורה]

9..... במדבר פרק ח, ה-כו

- 9..... [מדרגת הלויים ודרך חינוכם]

9..... במדבר פרק ט, א-יד

- 9..... [הסדר הכרונולוגי של הפרשות]
10..... [פסח שני]
11..... [מה בקשו הטמאים ממשה?]
12..... [פסח שני לטמאים יחידים ולציבור טמא]
13..... [דינו של גר בפסח]

14..... במדבר פרק ט, טו – פרק י, י

- 14..... [עמוד הענן מנהל את מסעות ישראל]
16..... חצוצרות התרועה
17..... [סוגי התקיעה בחצוצרות]
17..... [סדר מסע המחנות]
18..... [תפקיד החצוצרות לדורות]
18..... [החצוצרות לזיכרון לפני ה']

19..... במדבר פרק י

- 19..... [משה ויתרו]
20..... [מה טען משה בפני יתרו]
21..... [האם נענה יתרו לבקשת משה?]

22..... במדבר פרק יא, כ-טו

- 22..... [תלונות ישראל ועונשם בתבערה]
22..... ויהי העם כמתאוננים
24..... [האספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה]
24..... [זכרנו את הדגה]
25..... ובזה נתגלה פחיתותם מכמה צדדים
25..... [מי יאכילנו בשר]
27..... [וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו]
28..... האנוכי הריתי את העם הזה?
28..... [תגובת משה]

30..... במדבר פרק יא, טז-לה

- 30..... מינוי הזקנים
- 30..... [תגובת ה': מינוי שבעים זקנים]
- 31..... [מעמדם ותפקידם של הזקנים]
- 32..... [התקדשו למחר ואכלתם בשר]
- 33..... [הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם?]
- 35..... [האצלת הרוח לזקנים]
- 36..... [נבואתם של אלדד ומידד]
- 38..... [השלו וקברות התאוה]
- 38..... [מהו השלו ומדוע מתו ממנו?]

39..... במדבר פרק יב

- 40..... [ותדבר מרים ואהרן במשה]
- 40..... [בין נבואת משה לנבואתם]
- 42..... [כי אשה כושית לקח]
- 43..... [התוכחה לאהרן ומרים]
- 43..... [בין נבואת משה לנבואת אחרים]
- 44..... [דבר ה' לאהרן ומרים]
- 46..... [צרעת מרים]

במדבר פרק ח, א-ד

ביאור הפרשה, השאלות והתשובות

ח, א וַיְדַבֵּר ה' אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר:
ב דַּבֵּר אֶל-אַהֲרֹן וְאָמַרְתָּ אֵלָיו בְּהֵעֲלִיתָ אֶת-הַנֹּרֹת אֶל-מִוֶּלֶת פְּנֵי הַמִּנְוָה יֵאִירוּ שִׁבְעַת הַנֹּרוֹת:
ג וַיַּעַשׂ כִּן אַהֲרֹן אֶל-מִוֶּלֶת פְּנֵי הַמִּנְוָה הֵעֲלָה גִרְתִּיהָ כַּאֲשֶׁר צִוָּה ה' אֶת-מֹשֶׁה:
ד וְזֶה מַעֲשֵׂה הַמִּנְוָה מִקְשָׁה זָהָב עַד-יָרֵכָה עַד-פְּרָחָה מִקְשָׁה הוּא
כַּמְרָאָה אֲשֶׁר הִרְאָה ה' אֶת-מֹשֶׁה כִּן עָשָׂה אֶת-הַמִּנְוָה:

[מדרגת משה בנבואה]

כתב **הראב"ע** שנסמכה זאת הפרשה לדיבור השם למשה באוהל מועד, מפני כי הדיבור יהיה גם בלילה כי יהיה שם נר דלוק ולא יכבה. והקשה עליו **הרמב"ן** שהרי משה לא היה מנבא בלילה אלא ביום. ואין ספק שכן הוא דעת **חז"ל**. וסמכוהו (שמות ו' כ"ג) ויהי **ביום** דבר ה' אל משה. שביום דבר עמו לא בלילה.

ואומר אני שאין בזה קושיא כלל, כי לא היה דעתם ז"ל בשלילת נבואתו בלילה, אלא להגיד שלא הייתה נבואתו בחלום הלילה אלא בהקיץ, ובהשתמשות חושיו, וכמו שנאמר **בחלום** **אדבר בו, לא כן עבדי משה**. אבל נבואת בהקיץ מזולת חלום לא שללו **חז"ל** שתהיה למשה ביום ובלילה, כי אם הוא היה מנבא בכל עת שירצה, יתחייב כי גם בלילה, ברצותו לנבא, תבואהו הנבואה.

והנה כשעמדו על הים היה לילה, כמו שהעיד הכתוב, ובאתהו הנבואה אז כמו שנזכר שם. אבל מפני היותה בהקיץ, לא עשו בו **חז"ל** ספק. והם גם הם אמרו ושאלו, שבהיות משה עליו השלום בהר בנבואה מתמדת, במה היה יודע משה מתי היה יום ומתי היה לילה, הרי שלדעתם גם בלילה היה מנבא שם.

[מדרגת אהרון והדלקת הנרות]

וא"כ צדקו דברי **הראב"ע** גם לדעת **חז"ל**. ויהיה העניין בסמיכות הפרשיות, שבעבור שזכר למעלה שבבוא משה אל אוהל מועד וישמע את הקול, אבל אהרן לא היה שומע אותו. לכן סמך לזה שיצווה את אהרן על הדלקת הנרות במנורה אשר בהיכל הקודש, כדי להודיע שאהרן וגם בניו יכנסו בהיכל בכל יום בבקר ובערב להדליק את הנרות, ועם כל זה לא ישמע אהרן את הקול שיהיה שומע משה.

גם משה היה נכנס שם פעמים בלילה לשמוע את דברי ה', והיה ההיכל מאיר מנרות המנורה. להישייר דרכו של משה בבואו אל קודש הקודשים לשמוע נבואתו. וזהו סמיכות הפרשיות האלה נאה ומתיישב.

ואין ספק שהדלקת הנרות לא לבד הייתה מיוחדת לאהרן, כי גם בניו היו מדליקים אותה. וכמו שאמר יערוך אהרן ובניו מערב עד בקר. וכן היה בהקטרת הקטורת. אבל ייחס הכתוב הדלקת הנרות במקום הזה לאהרן לבד, לצוותו בעצמו שהוא קודש ה', וידליקם בכל ימיו מפני כבוד המשכן שנעשה בימיו. וכן היה שאהרן הוא בעצמו הדליקם כל ימי חייו. ועל זה נאמר כאן ויעש כן אהרן, אל מול פני המנורה העלה נרותיה.

השאלה הא'

למה ציוה ית' במקום הזה על הדלקת הנרות במנורה על ידי אהרן, כי הנה בסדר ואתה תצוה כבר ציוה עליו, באומרו **ואתה תצווה ויקחו אליך שמן זית זך...** יערוך אותו אהרן ובניו. וא"כ באה כאן המצווה הזאת שלא לצורך. גם שבסדר אמור אל הכוהנים נזכרה שנית המצווה הזאת, שנאמר **וידבר ה' אל משה לאמר צו את בני ישראל ויקחו אליך שמן זית זך כתית למאור להעלות נר תמיד.** הרי לך המצווה הזאת משולשת בתורה מבלי צורך.

ורש"י כתב:

למה נסמכה פרשת המנורה לחנוכת הנשיאים? לפי שכאשר ראה אהרן חנוכת הנשיאים חלשה דעתו, ואמר לו הקדוש ברוך הוא: חייך, שלך גדולה משלהם. שאתה מדליק ומיטיב את הנרות ערב ובקר וכו'

אבל **הרמב"ן** הקשה עליו בדברים נכוחים, כי למה ינחמנו בהדלקת הנרות ולא בקטורת ובעבודת אהרן, שהייתה מיוחדת אליו לבדו, ונכנס לפני לפנים. והשתדל **הרמב"ן** לישב ההגדה הזאת על חנוכת הנרות שהיה בבית שני על ידי החשמונאים. וכל זה דרך דרש הוא, ואני ליישב הדבר על פשוטו באתי.

תשובה לשאלה א'

[שלושת המופעים של המנורה בתורה]

והנה, כשיעוינו הפרשיות שבאו בתורה על הדלקת המנורה, נראה שהם כולם לצורך. לפי שמה שנאמר **בסדר תצווה**, כמו שפירשתי שמה, אינו מצווה שאז יצווה על שמן המאור, אבל הוא הודעת מה שיהיה. ויאמר הכתוב **ואתה תצוה**, רצונו לומר שבעבור שאתה תצווה, שעתיד אתה לצוות את ישראל ויקחו אליך. והעבודה היא יערוך אותה אהרן ובניו, לכן מפני זה אתה הקרב אליך את אהרן אחיך ואת בניו וגו', כי זו היא גזרת המאמר **ואתה הקרב אליך**.

ומפני שלא הייתה הכוונה שם לצוות על ההדלקה, לכן לא הייתה הצוואה היא לאהרן ולבניו. וגם שם לא פירש, כמו שזכר הרמב"ן, במה יהיו הנרות: אם במנורה ואם במקום אחר, לפי שהכוונה כולה בפרשה היא הייתה להקריב לאהרן ולבניו לעבודת הקודש לא זולת זה.

אמנם בסדר אמור אל הכהנים, בא הצווי לישראל על עניין שמן למאור, שהם יתנו אותו מממונם; אבל לא ציוה לאהרן ולבניו על ההדלקה.

ובעבור זה הוצרך יתברך לומר עתה למשה, שמלבד מה שאמר לישראל על שמן המאור, עוד יצווה לאהרן על אופן ההדלקה. והוא אמרו **דבר אל אהרן ואמרת אליו, בהעלותך את הנרות** וגו'. כי לא ציוה אותו שידליק את הנרות, אלא שכאשר ידליקם - יעשה בזה האופן שיזכור.

פירוש הביטוי 'בהעלותך'

ואמרו המפרשים (רש"י שם ב' ח') בפירוש **בהעלותך** - כאשר תדליק את הנרות, שעליית הלהב מההדלקה תקרא העלאה.

ויותר נכון לפרש, כי שבעת הנרות היו מודלקים ממנה, ובהיטיבו את הנרות היה מורידם ומסירם מן המנורה כדי לנקותם משמרי השמן והפחם, ואחרי נקיותם, היה נותן בהם שמן זית זך ופתילות חדשות ומדליקם, ואז היה מעלה הנרות הדלוקים ומניח אותם על המנורה. ונצטווה עתה, שבהעלות הנרות על המנורה, יניחם באופן שיפנו ויאירו הנרות ההם אל מול פני המנורה. ופני המנורה הוא גופה, כמו ופניך הולכים בקרב; אם לא על פניך יברכך.

והעניין שהנרות שלושה מכאן ושלושה מכאן יהיו פונות אל האמצעי, והיא פונה אל עבר פניה שהוא כנגד קודש הקודשים.

[סיכום: דרגות ראשי בני ישראל]

והיותר נכון בסמיכות הפרשיות האלה ועניין זאת המצווה הוא, שאחרי שזכר הכתוב מניין העם, והבדלת הלזויים במקום הבכורות, וחונכת המזבח שעשו הנשיאים, בא הכתוב לסדר מדרגות שלמות ראשי בני ישראל. וזכר ראשונה מדרגת משה שהיה מנבא בכל עת שירצה, ונכנס לפני לפני כל שעה. ועל זה אמר **ובבא משה אל אוהל מועד**.

אחרי שזכר מדרגות משה ע"ה, זכר מדרגת אהרן, שהיה נכנס להיכל להדליק את הנרות בכל יום, והיה מעלה את הנרות ומסדר אותם.

[משמעות המנורה]

וכבר ביארתי בסדר תרומה שהמנורה ושבעה נרותיה היו רומזים, כפי דעות הרבה מהחכמים, על כוכבי הנבוכה [-כוכבי לכת]. והיה הנר האמצעי כנגד השמש. וששת הנרות

כנגד ששת הכוכבים האחרים, חציים מלמעלה ממנו וחציים למטה ממנו. וביארתי שלדעתי המנורה רמז לחכמות העיוניות, ולכך היו בה שבעה נרות, רמז לשבע חכמות שהם מאירות נפש האדם. ומפני שאהרן נשתלם בכולם, כדי ששפתי כהן ישמרו דעת, לכן כשרצה הכתוב כאן לבאר מדרגת שלמות אהרן בחכמות, זכר שהוא יעלה הנרות, ושאל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות, רוצה לומר שתהינה מסכימות אל ארון העדות ולתורה האלהית.

ומפני זה דיבר כאן הכתוב במנורה ולא בקטורת, בהיות העניין שווה בשניהם. ולזה אמר כאן **זוה מעשה המנורה מקשה זהב**, כלומר המנורה לא דבר רק הוא, כי היא הייתה מקשה מבלי ריקות כלל, כי אם ריבוי ידיעה. ואמר זה במקום התכלית, שאין תכליתה דבר ריק ובטל. עוד ביאר שלמות חומר המנורה, באומרו **זהב**, כי החכמה היא נצחית וקיימת כזהב בין המתכות.

ולעניין הצורה אמר, **עד ירכה עד פרח מקשה היא**. רוצה לומר, שמהירך שהוא היותר גס ועב, עד הפרח שהוא היותר דק, שכל זה נכלל בצורת המנורה - מקשה היא, כלומר לצורך ורמז רב נתכוון ולא דבר ריק הוא. ובאר שלמות הפועל באומרו **כמראה אשר הראה ה' את משה כן עשה את המנורה**. הנה א"כ שיבח הכתוב את המנורה בכל ארבעה סיבותיה: **התכליתית והצורית והחומרית והפועלת**.

השאלה הב'

באומרו כאן **זוה מעשה המנורה מקשה זהב וגו' כמראה אשר הראה ה' את משה כן עשה את המנורה**. כי למה הוצרך לצוות כאן על מעשה המנורה ומלאכתה, וכבר נצטווה עליו בסדר תרומה עם שאר מעשה המשכן, שנאמר **ועשית מנורת זהב טהור מקשה תעשה המנורה ירכה וקנה גביעיה כפתוריה ופרחיה ממנה יהיו**. ולמה הוצרך לצוות עליה מקשה, ואם זכר זה למה לא זכר כאן כפתוריה ופרחיה ושאר הדברים שבמנורה.

תשובה לשאלה ב

וכל זה לא נזכר בכתוב להודיע מעשה המנורה, כי כבר זכרו במקום שציווה עליהם. אלא לבאר מעלת אהרן שהיה שלם מאוד בחכמת הגלגלים ושאר החכמות העיוניות הנרמזות בה. וכאלו גילה הכתוב בזה, ששלמות משה העליון היה במעלת נבואתו, ולכן היה נכנס לפני ולפנים; ושלמות אהרן היה בחכמות העיוניות הנרמזות במנורה וסיבותיהם, ולכן היה נכנס באוהל מועד בלבד. ואמנם הלוויים שהיו למטה מאהרן במדרגה, לא היו נכנסים באוהל מועד כוהנים, אבל היו משרתים לכוהני השם. ולכן סמך אליו פרשת קח את הלוויים.

והותרו במה שפרשתי בזה שתי שאלות הא' והב'.

במדבר פרק ח,ה-כו

[מדרגת הלויים ודרך חינוכם]

השאלה הג'

במה שציווה ית' כאן למשה, **קח את הלויים מתוך בני ישראל** וגו', כי כבר ציווה על זה בעצמו בסדר במדבר סיני, שנאמר: **הקרב את מטה לוי והעמדת אותו לפני אהרן הכהן ושרתו אותו וגו' ונתת את הלויים לאהרן ולבניו, נתונים נתונים המה לו מאת בני ישראל.** ואמר: ואני הנה לקחתי את הלויים מתוך בני ישראל תחת כל בכור.

תשובה לשאלה ג'

עתה יבאר הכתוב המדרגה השלישית ממשרתי השם במקדש, והיא מהלויים. כי אחרי שזכר למעלה ואני הנה לקחתי את הלויים, וציווה לקחת אותם לו לעבודתו תחת כל בכור, הוצרך לצוות איך יחנכם וימלא את ידם, כדין כל אדם שעולה לגדולה ומעלה, שצריך שיעשו לו רשומים יורו על חידוש מעלתו ג"כ, כאשר עשו לאהרן ולבניו ולנשיאים ג"כ. ולא באה א"כ הפרשה הזאת להודיע לקיחת הלויים תחת כל בכור בבני ישראל, כי זה כבר נאמר למעלה אלא לבאר אופן סדר חינוכם.

והותרה בזה השאלה הג'.

במדבר פרק ט,א-יד

[הסדר הכרונולוגי של הפרשות]

אם היו פרשיות של תורה כתובות בסדר זמניהם, היה ראוי שתהיה כתובה זאת הפרשה קודם מניין העם ועניני הלויים, כיון שהיא הייתה בי"ד לחודש הראשון בערב פסח, כאשר שאלו הטמאים לנפש אדם למה נגרע לבלתי הקריב את קרבן ה' במועדו. ומניין העם ועניני הלויים היו בחודש השני, ומכאן ארז"ל אין מוקדם ומאוחר בתורה.

והרמב"ן נתן טעם בזה האיחור, כי כאשר בא הספר הרביעי הזה להזכיר המצוות שנצטוו ישראל במדבר סיני לשעתם, רצה להשלים מניין אוהל מועד ותיקונו כל ימי המדבר. והזכיר תחילה הדגלים ומקום האוהל ומעמד משרתיו ותיקון המשמרות למשא. והזכיר קרבנות הנשיאים שהביאו העגלות אשר ישאו בהם כל ימי היותם במדבר, והשלים קרבנותם בחנוכת המזבח, והוא מ' מניסן. ואחר כך שב להזכיר האזהרה שהזהיר אותם, שלא ישכחו מצוות הפסח, וכמו שכתב בפירושו.

ואין דבריו אלה נכונים בעיני.

אבל אמיתת העניין הוא, שרצתה התורה לספר מה שנעשה בהיותם בהר סיני בספרים הקודמים. ובספר הרביעי בא לספר מה שנעשה אחר כך בשנה השנית בחודש השני, משם והלאה. ולכך זכר ראשונה מניין העם שהיה בחודש השני מהשנה השנית. ואחרי עניין הלויים ולקחתם תחת הבכורות, שהיה גם כן באותו חודש שני אחר מניין העם ועניין הדגלים ומשמרות הלויים ומשאים, שכל זה נתקן בחודש השני ההוא, ואחר כך חנוכת המזבח מהנשיאים שהיה גם כן אחרי מניין העם כמו שביארתי במקומו. והמשיך לזה מדרגת משה רבנו במקום נבואתו, ומדרגת אהרן גם כן בחכמתו ובמקומו המיוחד אליו ולזרעו, וטהרת הלויים וחינוכם ומקום עבודתם.

[פסח שני]

וַיְהִי אֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָיוּ טִמְאִים לְנֶפֶשׁ אָדָם וְלֹא-יָכְלוּ לַעֲשׂוֹת-הַפֶּסַח בַּיּוֹם הַהוּא
וַיִּקְרְבוּ לִפְנֵי מֹשֶׁה וְלִפְנֵי אֶהֱרֹן בַּיּוֹם הַהוּא:
ז וַיֹּאמְרוּ הָאֲנָשִׁים הֲמָה אֵלֵינוּ אֲנַחְנוּ טִמְאִים לְנֶפֶשׁ אָדָם
לָמָּה נִגְרַע לְבַלְתִּי הַקְּרִיב אֶת-קִרְבָּנְךָ ה' בְּמַעַדְךָ בְּתוֹךְ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:
ח וַיֹּאמֶר אֲלֵהֶם מֹשֶׁה עֲמְדוּ וְאֶשְׁמְעָה מִה-יִצְוָה ה' לָכֶם:

וזכר אחר כל זה עניין אחר שנעשה באותו חודש השני מהשנה השנית, והוא שעשו ישראל את הפסח במועדו, שהיה בחודש ניסן. ושהיו אנשים שהיו טמאים לנפש אדם, וציווה ית' שיעשו פסח שני בחודש השני.

הנה א"כ נכתב כאן הספור הזה, להודיע שבחודש שני ההוא, ציווה יתברך לעשות פסח שני לטעמים ההם. ולא היה אם כן בזה דבר מוקדם ומאוחר אשר לא כסדר. כי עם היות טומאתם אשר סבבה הדבר הזה בחודש הראשון, הנה מצות הפסח השני שנתחדשה עתה היה שיעשוהו בחודש השני, ולא בא, אם כן, הכתוב הזה להודיענו שציווה השם שיעשו הפסח במועדו, אבל היה זה הקדמת ידיעה, שלפי שציווה יתברך בזמן החג שיעשו את הפסח, וקרה שהיו שם אנשים טמאים לנפש אדם, בא עליו הדיבור שיעשו את הפסח בחודש השני, וזהו החידוש שנתחדש בחודש השני ההוא, אשר בעבורו נכתב אותו סיפור במקום הזה.

ועל דעת **חכמינו** זיכרוןם לברכה, לא עשו ישראל כל ימי היותם במדבר אלא הפסח הזה בשנה השנית, לפי שלא מלו בניהם ועבדיהם הנולדים להם בדרך, והייתה מילת הזכרים מעכבת. ואמרו ז"ל שבגנות ישראל הכתוב מדבר.

ולשואל שישאל איך עשו ישראל את הפסח בשנה השנית, והנה לא מלו בניהם הנולדים להם במדבר כמו שנזכר בספר יהושע, ומילת בניהם הייתה מעכבת אותם משחיטת הפסח ואי אפשר שלא נולדו רבים בשנה הראשונה -

והרלב"ג משיב על זה, כי בשנה הראשונה לא נסעו ממדבר סיני, כי עמדו שם ימים רבים כמו שנזכר בזאת הפרשה. ובימים רבים שישבו שם יתכן שמלו בניהם הנולדים במדבר, ולכך עשו את הפסח. אבל מאז והלאה לא היה אפשר למול, כי לא ידעו כמה יתעכבו במקום אחד. ולכך לא מלו עד שמל יהושע.

והנראה לי בזה הוא, שמילת הבנים והעבדים אינה מעכבת כדברי קצת החכמים ז"ל (רש"י במדבר י"ב מ"ד). והנה ישראל יצאו ממצרים בחודש הראשון ניסן, ובחודש השלישי קבלו את התורה, ומיד אחר כך עשו את העגל, ונתכפר ביום הכיפורים שהיה בחודש השביעי. ולכך כשבא חודש ניסן, הם עשו את הפסח במועדו ככל חקותיו וככל משפטיו. אבל בשנה השנית, שכבר נתרחקו יותר מזמן יציאתם ממצרים, חשש ית' אולי יהיו מתעצלים במצוות הפסח, ולכן בא הדיבור **ויעשו בני ישראל את הפסח**, כי בהיותם במדבר סיני קרוב מן הישוב וקרוב למדין, אשר שם ימצאו הכבשים, גם מצות ומרורים, היה אפשר להם לעשות את הפסח במועדו.

אמנם אח"כ, כל השנים שהיו במדבר ולהיותם רחוקים מן הישוב, לא יכלו לעשות את הפסח אחר עד בואם אל ארץ נושבת.

ולפי שציווה השם שיעשוהו במועדו, ביאר מיד מהו המועד שלו, והוא אמרו בי"ד יום וגו'. ואמר **ככל חוקותיו** על המצוות שהם בגופו של פסח, רצונו לומר שה תמים זכר בן שנה. ואמר **וככל משפטיו** על המצות, שהן על גופו, רוצה לומר צלי אש ראשו על כרעיו ועל קרבו. ומשה אמר הדבר לישראל, והם עשו כמצוותו.

[מה בקשו הטמאים ממשה?]

אך קרה שהיו שם אנשים טמאים לנפש אדם. ומפני שכבר נתבאר בסדר בא אל פרעה שלא ישחט הפסח על מי שלא יאכל אותו, על כן כשראו האנשים האלה שהיו טמאים מזמן קרוב ולא נתחטאו עדיין במי נדה, כי טרם היום השביעי לטהרתם חל י"ד בניסן, הוצרכו לבוא ביום ההוא. יום שחיטת הפסח. לפני משה ולפני אהרן. אך דיבורם היה אל משה, ואהרן שומע. ואמרו **אנחנו טמאים לנפש אדם. למה נגרע לבלתי הקריב את קרבן ה' במועדו בתוך בני ישראל.**

השאלה הז', בדברי האנשים הטמאים:

בדברי האנשים הטמאים לנפש אדם, שאמרו **למה נגרע לבלתי הקריב את קרבן ה' במועדו**. כי הנה הייתה תשובתם בדבריהם, שהיה זה מפני היותם טמאים לנפש אדם מזמן קרוב, ולא נתחטאו עדיין במי נדה, כי טרם היום השביעי לטהרתו חל י"ד בניסן, ואיך יקריבו בתוך בני ישראל, כי יטמאו את מקדש ה', כיון שמי נדה לא זורק עליו ונכרתה.

ואם היה הדין הזה ברור כשמש, למה לא השיבם משה מיד, והוצרך לומר עמדו ואשמעה. כי היה לו לומר פיכם ענה בכם שאתם טמאים ולכן לא תקריבו.

תשובה לשאלה ז'

והייתה טענתם זאת, שהם לא היו מצורעים שישולחו ממחנה שכינה וממחנה לווייה וממחנה ישראל, ולא יתחברו בהם. ואינם ג"כ זבים וזבות שישולחו ממחנה שכינה וממחנה לווייה. אבל הייתה טומאתה יותר קלה מכל אלה הטומאות, שהם טמאי מת, שאינם משולחים אלא ממחנה שכינה בלבד. וישבו במחנה לווייה, וכל שכן במחנה ישראל כמו שיתבאר. וכיון שהדבר כן, למה ימנעו ויגרעו לבלתי הקריב קרבן ה' בתוך בני ישראל. כי אף על פי שימנעו מלאכול בקדשים ולא יאכלו את הפסח, אין ראוי שימנע לבלתי הקריב את קרבן ה' על גבי מזבחו בתוך קרבנות ישראל. כי כמו שהם בהיותם טמאים יושבים עימהם בתוך מחניהם, כן היה ראוי שיוקרב קרבנם עם קרבנותיהם, כי הוא קרבן ה', וכבודו הוא שיקובל לפניו.

וזה ענין אמרם **למה נגרע לבלתי הקריב את קרבן ה' במועדו בתוך בני ישראל**. מהקרבת הקרבן דיברו, לא מאכילת הפסח. לפי שהיה דעתם שיתקרב פסחם על גבי המזבח, למען לא יהיה להם גירעון ובושה וכלימה כאלו הם ערלים ובני נכר, אף על פי שלא יאכלו ממנו. והנה משה רבנו השיבם עמדו ואשמעה מה יצווה ה' לכם. והנה נתקשה משה בדבר הזה, לפי שראה כוונתם רצויה לשם שמים, ושאין יתברך מקפח שכר כל בריה ובריה. ולכן הוא יתן דרך ישרה לשאלתם.

והותרה בזה השאלה הז'

[פסח שני לטמאים יחידים ולציבור טמא]

ועל זה באתהו התשובה **דבר אל בני ישראל איש איש כי יהיה טמא לנפש**. ובאומרו איש איש, שלא ינהג זה הדין הפסח שני אלא בהיות הטמאים יחידים. אבל אם היו רוב הקהל טמאים, ישחטוהו בטומאה ויאכלוהו בטומאה, כי הטומאה נידחית בצבור.

והראיה על זה מה שנאמר בדברי הימים על הפסח שעשה חזקיהו בחודש השני, כי מרבית הקהל אשר לא נתקדשו. ואומר (דה"ב ל"ח י') **כי מרבית העם מאפרים ומנשה ויששכר וזבולון לא נטהרו**. ונאמר שם כי **אכלו את הפסח ולא ככתוב**, לפי שחזקיהו וסיעתו דחו את הפסח לחודש השני. שנאמר **ויועץ המלך ושריו וכל הקהל בירושלים לעשות את הפסח בחודש השני כי לא יכלו לעשותו בעת ההיא כי הכוהנים לא התקדשו למדי**.

ומה שאמר שבעבור דחיית הפסח בהיות רוב הצבור טמאים, אכלו את הפסח **ולא ככתוב**, למדנו שאיש איש כי יהיה טמא לנפש, הוא ידחה את הפסח, אבל לא רוב הקהל בהיותם טמאים.

וביאר עוד שאין הדין הזה מיוחד לטמא מת בלבד, כי הוא הדין בשאר הטומאות. אמנם זכר כי יהיה טמא לנפש, לפי שבזה הייתה השאלה.

ואומרו **או בדרך רחוקה**, אפשר לפרשו כפי פשוטו, שהוא שהלך בדרך ונתעכב שמה, ולא יכול לבוא בי"ד בחודש הראשון. אבל כפי דעת חז"ל אינו, כי כל אדם יודע המועד אשר בו יהיה הפסח, והיה לו להקדים כפי המרחק. רק אמרו חז"ל שהקרוב, רצונו לומר השה, היה רחוק בזמן שחיטת הפסחים, כגון שברח חוץ לאסקופת העזרה או נטרף או לא מצא לו שה. ומפני זה מלת **רחוקה** היא נקודה מלמעלה, להגיד שאינו רחוק מהלך בלבד, כי אם רחוק מציאות הקרבן שמה.

ועשה פסח, רוצה לומר אך יעשה פסח לה' בחודש השני בי"ד לחודש. והטעם כאלו הייתה אותה שנה מעוברת ונדחה ניסן. ואמרו חז"ל יחיד נדחה עד פסח שני, ואין צבור נדחים, כמעשה חזקיהו שעיבר השנים זו אחר זו מפני צורך הצבור, והוא היה מלך צדיק.

ולפי שהאנשים השואלים היו עושים בטענתם הבדל מהקרבת הקרבן לאכילת הפסח, כמו שזכרתי, הודיעם יתברך שאין הבדל ביניהם. וזה שאמר **על מצות ומוררים יאכלהו**. כי מי שישחט פסחו, הוא יאכל בו עד שלא ישאיר ממנו עד בוקר, ועצם לא ישברו בו. לפי שכל חוקת הפסח יעשה אותו. ולא הוצרך לפרש מצוות המצות, לפי שכל זה הוא נכלל בכל חוקת הפסח. אך אינו חייב לבער את החמץ, וגם לא למקרא קודש.

אבל האיש אשר הוא טהור, ואין לו עיכוב טומאה, ובדרך לא היה - לא יחשוב בלבו לעשות כזה לדחות את הפסח, כי אם כה יעשה מבלי הכרח, ומזדונו ורצונו חדל לעשות הפסח, והיה עונשו בכרת, **ונכרתה וגו' כי קרבן ה' לא הקריב במועדו**, שהוא החודש הראשון, ולכן חטאו ישא מהכרת הנזכר.

והנה לא נתן כאן עונש לטמא או רחוק שחדל לעשות הפסח בחודש השני. לפי שהיה עונש מי שחדל לעשותו, שווה בין שיהיה בחודש הראשון לטהורים וקרובים, או בחודש השני לטמאים ורחוקים כמו שזכר.

[דינו של גר בפסח]

השאלה הח' עניין הגר בפסח [573]

באומרו **וכי יגור אתכם גר ועשה פסח וגו'** כי הנה עניין הגר בפסח כבר צוה עליו בסדר בא אל פרעה, שנאמר **זאת חקת הפסח וכי יגור אתך גר ועשה פסח לה' המול לו כל זכר ואז יקרב לעשותו והיה כאזרח הארץ ולמה א"כ צוה עליו עתה פה**, וכבר נאמר שיעשו את הפסח ככל חקותיו, שזה מכללם.

תשובה לשאלה ח'

והנה זכר כאן פסח הגר, לפי שהגר שנתגייר במצרים כבר נזכר בסדר בא אל פרעה, שיעשה את הפסח, מפני שגם הוא זכה בנסי היציאה. אבל אם אולי היה פרסי [?] יתכן שרצה לכתוב נכרי, ושינה מפחד הנוצרים] בחודש הראשון, ולא עשה פסח ונתגייר קודם החודש השני, צוותה התורה שהגר אשר כזה יעשה פסח שני, כי הנה הפסח השני הוא רגל בפני עצמו, ואינו תשלומי פסח ראשון. ולכן ינהג בו מי שלא נהג בפסח הראשון. ואמר **כחוקת הפסח** על המצוות שבגופו. ואמר **וככל משפטיו** על המצות ומרורים ושאר הדברים שעל גופו. ולא היה א"כ המצווה הזאת לגר כפולה ומיותרת במקום הזה.

והותרה בו השאלה ח'.

במדבר פרק ט, טו – פרק י, י

[עמוד הענן מנהל את מסעות ישראל]

השאלה התשיעית

באומרו כאן **וביום הקים את המשכן כסה את הענן את המשכן** וגומר כי מה צורך להודיע הכתוב כאן מה שהיה ביום שהוקם המשכן, וכבר נאמר זה במקומו בסוף סדר פקודי: **ויכס הענן את אוהל מועד וכבוד ה' מלא את המשכן וגו' ובהעלות הענן מעל המשכן יסעו בני ישראל בכל מסעיהם ואם לא יעלה הענן ולא יסעו עד יום העלותו. כי ענן ה' על המשכן יומם ואש תהיה לילה בו לעיני בני ישראל בכל מסעיהם.** ואם כל זה כבר נאמר שם, מה צורך היה לכתבו שנית במקום הזה.

השאלה העשירית - בכפל הדברים והישנותם

בכפל הדברים והישנותם שבא כאן בעניין הזה. ואומרו -

ויש אשר יהיה הענן ימים מספר על המשכן, על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו. ויש אשר יהיה הענן מערב ועד בקר, ונעלה הענן בבקר ונסעו, או יומם ולילה ונעלה הענן ונסעו, או יומים או חדש או ימים וגו'

שלא היה צורך בכל אותם החילוקים שעשה בזה. והיה די לומר במאמר כללי: **בהאריך הענן על המשכן לשכון עליו יחנו בני ישראל ולא יסעו ובהעלותו יסעו על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו** ושאר הדברים כולם ייראה שהם אריכות ומבלי צורך.

תשובות לשאלות ט' - י'

כשרצה הקדוש ברוך הוא לספר מסע העם ממדבר סיני, התחיל להגיד עניין עמוד הענן ועמוד האש שהיו מורים על נסיעתם וחנייתם כמו שיזכור. ואמר **וביום הקים את המשכן**, אין עניינו שעתה נתחדש זה, אבל הוא זיכרון ממה שהיה אז באותו יום שהוקם המשכן, והוא מה

שנזכר בסוף סדר פקודי. כאלו אמר ביום שהוקם המשכן, כבר נכתב במקומו שכסה הענן את המשכן לאוהל העדות. רוצה לומר בעבור אוהל העדות. כי לכבוד האוהל שהיו שם לוחות העדות כיסה הענן האלהי את המשכן כולו.

והרב רבי משה בן נחמן כתב, שאמר לאוהל העדות, להגיד שלא היה הענן מכסה החצר, אלא לאוהל העדות.

וסיפר שהרי זה ביום, ובערב היה על המשכן כמראה אש שהיה מתמיד עד הבוקר. ואחר שספר הדבר הנפלא ההוא שנתחדש כבר ביום ההוא, ביאר שבאותו אופן עצמו היה כל ימי המדבר. וזה שאמר **כן יהיה תמיד הענן יכסנו**, רצונו לומר שתמיד היה כן הענן מכסה את המשכן ומראה אש לילה עליו. ויהיה אמרו **כן יהיה תמיד**, עתיד במקום עבר. כמו **ככה יעשה איוב כל הימים**. רצונו לומר כן היה תמיד כמו שהיה באותו יום שהוקם את המשכן, שיום הענן יכסנו ומראה אש לילה.

והנה האש היה בלילה להאיר להם באישון לילה ואפלה, אבל הענן ביום, אם ישאל אדם ולמה הוצרך ית' לעשות הנס ההוא, לכן כדי להשיב על זה אמר **ולפי העלות הענן מעל האהל ואחרי כן יסעו בני ישראל**. רצונו לומר מיד אחרי עלותו יסעו בני ישראל, ובמקום אשר ישכון שם הענן שם יחנו בני ישראל. נמצא שהענן היה לאות ולמופת על הרצון האלהי בנוסעם ובחנייתם. ונמשך מזה שעל פי ה' יסעו ועל פי ה' יחנו. רצונו לומר כפי הענן, שהוא היה בדבר הזה על פי ה' ומרצונו. וכמו שביאר **כל ימי אשר ישכון הענן על המשכן יחנו ובהעלותו יסעו**. ומזה נלמד כי עמודי הענן והאש היו נגררים אחרי ארון העדות.

וספר הכתוב מהכנעת בני ישראל בנוסעם ובתחנותם על פי ה', באומרו **ובהאריך הענן על המשכן ימים רבים** כמו **ותשבו בקדש ימים רבים**, לא היו ישראל קצים בישיבתם שמה, ולא פוצרים במשה מנהיגם להוליכם משם, אבל היו שומרים משמרת ה' ולא ייסעו ולא יקוצו בעיכובם ואיחורם. וכשהיה הענן ימים מספר, אף על פי שהיה להם מי מנוחות ונחלי עדן, ועינה בדרך כוחם, לא היו מבקשים ממשה לשבת שם יותר זמן. אבל **על פי ה' יחנו ועל פי ה' ייסעו**, כי כפי מה שיורה הענן היו הם נוסעים וחנוים.

ואמרו עוד **ויש אשר יהיה הענן מערב ועד בקר** וגומר, הוא להגיד שכמו שלא היו חוששים לרצונם, ככה לא היו חוששים לטורחם ועמלם. כי פעמים קרה שהיה הענן שוכן בערב ומתמיד שם עד הבוקר, ומיד בהשכמה היה נעלה הענן, ועל כל זה היו נוסעים. והוא טורח גדול, כי היו העם סבורים שיעמדו שם, ופרקו העגלות ויניחו משאם כמנהג הבאים מן הדרך. ולא היו אומרים הן עתה באנו מן הדרך, ולמה נשוב אליו מיד.

ויותר קשה מזה, או יום ולילה ונעלה הענן ונסעו. כלומר, או הלכו כל היום וחנו בתחילת הלילה, ובליילה הוא עצמו נעלה הענן. והיה להם להתרעם ולומר הלא אתה ידעת חנותנו, ואיך נלך בלילה. אבל הם לרוב הכנעתם היו מיד נוסעים. כי בימי הקיץ ילכו במדברות בלילה. והכלל, שאין פוצה פה מהם ומצפצף בתרעומות על זה.

ולכך אחרי שזכר כל הפרטים האלו, אמר בדרך כללות: או יומיים או חודש ימים, ופירוש הימים הראשונים הוא ימים ממש, וימים האחרון הוא שנים. כמו ימים תהיה גאולתו. יאמר בין שיהיה הדבר הזה תלוי בימים או בחודשים או בשנים, הכל היה שווה בעיניהם, כי בהאריך הענן על המשכן לשכון עליו יחנו, ובהעלותו ייסעו, לפי שבכל מסעיהם על פי ה' יחנו ועל פי ה' יסעו. וחזר לומר זה, להגיד שככה עשו כל ארבעים שנה אשר הלכו במדבר.

והותרו בזה השאלות הט' והי'.

חצוצרות התרועה

א וַיִּדְבֹר ה' אֶל-מֹשֶׁה לֵאמֹר:
 ב עֲשֵׂה לְךָ שְׁתֵּי חֲצוֹצְרוֹת כָּסֶף מְקֻשָּׁה תַעֲשֶׂה אֹתָם וְהָיוּ לְךָ לְמִקְרָא הַעֲדָה וְלְמַסַּע אֶת-הַמַּחֲנֹת:
 ג וְתִקְעוּ בָהֶן וְנוֹעְדוּ אֵלַי כָּל-הַעֲדָה אֶל-פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד:
 ד וְאִם-בְּאַחַת יִתְקְעוּ וְנוֹעְדוּ אֵלַי הַנְּשִׂאִים רֵאשִׁי אֶלְפִי יִשְׂרָאֵל:
 ה וְיִתְקַעְתֶּם תְּרוּעָה וְנִסְעוּ הַמַּחֲנֹת הַחַיִּים קִדְמָה:
 ו וְיִתְקַעְתֶּם תְּרוּעָה שְׁנִית וְנִסְעוּ הַמַּחֲנֹת הַחַיִּים תִּימְנָה תְּרוּעָה יִתְקְעוּ לְמַסְעֵיהֶם:
 ז וּבְהַקְהִיל אֶת-הַקָּהָל תִּתְקְעוּ וְלֹא תְרִיעוּ:

וזכר הכתוב שמלבד האות הנזכר שהיה בענן, הנה היה שם דיבור אלהי מצווה ומודיע למשה מתי יחנו ומתי ייסעו. ועל זה אמר את משמרת ה' שמרו על פי ה' ביד משה. כי גם על אות הענן לא היו נוסעים, מזולת דיבור השם ומצוותו. ולפי שמרע"ה לא יצטרך ללכת להודיע לכל שבט ושבת מה יצווה ה' אותו, לכן ציווהו יתברך אחר זה, עשה לך שתי חצוצרות כסף. ורצה בעשה לך שיצווה לעשותם כרצונו, וידעו שמשה רבנו מעצמו מצווה לעשותם, כמלך במחנהו.

והם דוגמת קנה ארוך וחלול כאשר יש בכל מחנה ההולך למלחמה וקולו מרעיד. וציווהו שיהיו חצוצרות שתיים ולא עוד, לפי שבחינת הדברים שיצטרכו אליהם היה די בשתייהן. וציווהו שיהיו מכסף ולא ממתכת אחרת, מפני כבודו של משה, שכן דרך המלכים לעשותן. ושתהיינה שוות בעניינן. ועל כן אמר שתי חצוצרות, כדי שיהיה הקול היוצא מאחת מהן כמו הקול היוצא מהאחרת. וציווה שתהיינה מקשה מבלי פרקים, כדי שתהיינה יותר חזקות ולא יצא הקול במקומות חבורי פרקיהן.

וביאר לאיזה תכלית יהיו, באומרם והיו לך למקרא העדה ולמסע את המחנות, רוצה לומר שיצטרכו למשה אם למקרא עדה, או העדה בכללה כשיצטרך לדבר אליה, ואם לצוות על

מסע המחנות. ותהינה אחר כך החצוצרות הכרחי לצורך משה ולהקל טרחו. ולכך אמר והיו לך.

[סוגי התקיעה בחצוצרות]

וביאר איך יהיה זה, באומרו ותקעו בהם. רוצה לומר ואם יתקעו תקיעה פשוטה, והוא קול ארוך נמשך בשתי החצוצרות יחד, יהיה סימן שאתה קורא את כל העדה, ויהיו נועדים אליך פתח אוהל מועד. ואם באחת, רוצה לומר מהחצוצרות בלבד יתקעו התקיעה ההיא, ונועדו אליך הנשיאים.

ופירוש תקיעה, דחייה אחת חזקה מהרוח, וכן הוא בנפיחה. ולשון תרועה, הוא מלשון **רוע התרועעה הארץ**, והוא נענוע הקול וזעזוע וחלחלה. והעד אמרו אחריו **נוע תנוע הארץ כשכור**. והתרועה מורה על צעקה אל מושיע מתוך הלחץ על זריזות, והתקיעה מורה על הגבורה והניצחון. ולכן בקריאת הנשיאים הייתה תקיעה אחת כמצות המלך לשריו, וכן בקריאת העדה. אבל במסע המחנות אמר ותקעתם תרועה, ונסעו. כמזהיר אותם, הזדרזו לנסוע, **קומה ה' ופוצו אויבך וינוסו משנאיך מפניך**.

ולא תחשוב שבמסע המחנות הייתה תרועה מבלי תקיעה, כי בשום דבר לא הייתה תרועה אחרי תקיעה, ולכך אמר **ותקעתם תרועה**, שהיו ראשונה תוקעים בשתי חצוצרות, ואח"כ מריעים. ומאשר אמר גם כן **תרועה יתקעו למסעיהם**, למדנו שאחר התרועה יתקעו תקיעה אחרת. והטעם, תערובת שמחה וגבורה עם צעקה אל המושיע. והיו א"כ בנסוע המחנות עושים התוקעים סימן תר"ת, שהוא תקיעה לפניה תרועה באמצע ותקיעה בסוף.

[סדר מסע המחנות]

והגיד הכתוב שכאשר יתקעו ויריעו בפעם הראשונה, ייסעו המחנות החונים קדמה, ששם שבט יהודה ויששכר וזבולון החונים לצד מזרח. וכאשר יתקעו ויריעו בשנית, ייסעו המחנות החונים תימנה, שהם ראובן שמעון וגד שהיו לצד דרום. וכן בשאר, רוצה לומר לצפון ולמערב, היו תוקעים ומריעים לנסוע כל דגל ודגל.

הנה אם כן למסע המחנות הייתה התרועה עם התקיעות לפניה ולאחריה, לא למקרא העדה. ועל זה אמר ובהקהיל את הקהל, תתקעו ולא תריעו. רוצה לומר שכאשר יקהילו את העדה או את הנשיאים, כמו שנזכר למעלה, יתקעו תקיעה פשוטה אבל לא יריעו תרועה. ומזה תדע שאין הכוונה בזה שבמסע המחנות יעשו תרועה לבדה, כיון שכבר ביאר שלא היה הבדל אחר בין מסע הדגלים לקריאת העדה, אלא שבקריאתה יתקעו ולא יריעו, אבל במסעות יתקעו ויריעו פשוטה לפניה ופשוטה לאחריה ותרועה באמצע.

[תפקיד החצוצרות לדורות]

והנה עד כאן זכר הדברים שישתמשו בהם בחצוצרות במדבר, והם למקרא העדה והנשיאים ולמסע את המחנות. ועתה יבאר עוד הדברים שישתמשו בהם לדורות ואחרי בואם אל הארץ.

ואמר על זה **ובני אהרן הכהנים יתקעו בחצוצרות והיו לכם לחקת עולם לדורותיכם**. וביארו **חז"ל** שבדברים שהם לדורות, והם אשר יזכור אחר זה, יהיו התוקעים בני אהרן הכהנים, רצונו לומר הראויים לשמש בכהונה פרט לבעלי מומים. אבל בדברים שכבר זכר ממקרא העדה וממסע המחנות לא דקדקה התורה מי יהיה התוקע כי כל אדם יוכל לתקוע.

וביאר עניני התקיעה והתרועה לדורות ואמר, שזה יהיה אם במלחמות, **כי תבא מלחמה בארצכם** רוצה לומר בבוא האויבים על ארץ ישראל להלחם בה. והנה אמר **על הצר הצורר אתכם**, וידוע היה שלא תהיה מלחמה עם האוהב. אבל אמר על הצר הצורר, להגיד שעל איזה צר שיצר לישראל, ועל איזו צרה שיהיו בה, יעשו כן להריע בחצוצרות על ידי הכהנים. והטעם בזה, שהצר לא יבוא בארצם בהיותם עושים רצונו של מקום, כי כבר הובטחו וחרב לא תעבור בארצכם. אבל בהיותם רעים וחטאים יבואו עליהם הצרים, שלוחי ההשגחה להענישם, ולכך ציוה יתברך שהכהנים משרתי מקדשו יתקעו ויריעו בחצוצרות, כדי שהשומעים יחרדו וישובו אל ה'. כי הקול המרעיד יחריד לבב האנשים, ובזה יזכרו וישובו אל ה'. וכמו שאמר אם יתקע שופר בעיר ועם לא יחרדו. ובהיות תשובתם על יד התרועעות הזה, יהיו נזכרים לפני ה' אלהיהם, ויושעו מהאויבים.

[החצוצרות לזיכרון לפני ה']

השאלה הי"א בעניין החצוצרות

למה ייחס אליהם הזיכרון שאמר **ונזכרתם לפני ה' אלהיכם והיה לכם לזיכרון**, שבמלחמות לענין תשועתם יעשו החצוצרות זיכרוןם לפני ה'. וכן העולות והזבחים תקיעתם תהיה להם לרצון, כאלו מבלעדיהם לא יהיו לזיכרון לפני ה'.

תשובה לשאלה יא

וענין הזיכרון הזה הוא, שהם בהיותם פושעים לפני השם יסתיר פניו מהם, והוא ענין השכחה, רצונו לומר שלא ישגיח בעניינם והצלתם. אמנם בשובם אל ה' בתפילה ותשובה ועינוי נפש, ויחרדו לפניו, יהיו נזכרים ומושגחים ונושעים מאויביהם. וזה שאמר **ונזכרתם**, רוצה לומר עשה באופן שתזכרו לפניו. ומאשר אמר **לפני ה' אלהיכם** למדנו, שתקיעת החצוצרות על הצרה הייתה נעשית כי אם במקדש, כי היא עבודה מהעבודות המיוחסות לבני אהרן הכהנים. אמנם התפילה והתשובה אין להם מקום מוגבל, וכמו שאמר שלמה בתפלתו והתפללו אליך דרך ארצם.

עוד הודיע ממה שיהיה לדורות ובמדבר גם כן, שביום שמחתם ומועדיהם ובראשי חודשיהם, שאין בזה צרה ולא אויב אלא שמחה ויום טוב, כשיעלו עלותיהם וזבחייהם על מזבח השם יתקעו בחצוצרות, רוצה לומר תקיעה פשוטה ולא תרועה, כי הוא סימן שמחה וגבורה. והיה הטעם בזה, לפי שהעם בהתקבצם יחד, קרוב הוא שיחטאו בכמה מינים מהחטאים, לכן יתקעו להעיר לבם שלפני ה' הם, ובזה תיפול השגחת השם עליהם לטובה. וזהו הזיכרון שזכר כאן.

ומאשר אמר על עולותיכם למדנו, שעל קרבנות הצבור היו תוקעים, אבל לא על קרבנות היחיד. ובעת התקיעה היו הלויים משוררים שיר לה'. וכן אמר בספר עזרא, **השיר משורר והחצוצרות מחצצרים**, שבעת התקיעה היו משוררים

והותרה בזה השאלה הי"א.

ואם ישאל שואל: אם היה שביום שמחתם ומועדיהם וראשי חודשיהם יתקעו ולא יריעו, במה יודע איפה שאין זה להקהיל העדה או הנשיאים? נשיב, כי כשהייתה התקיעה על הקרבנות מלבד החצוצרות היו ג"כ תוקעים בשופר, כמו שאמר (תהלים צא ו') בחצוצרות וקול שופר הריעו לפני המלך ה', ונאמר תקעו בחודש שופר בכסא ליום חגנו. ומסכים לזה ציוה ית' באחד לחדש השביעי זיכרון תרועה יהיה לכם, כי זמן לחץ הוא. וצריך לזכור זיכרונות מלכיות שופרות מפי ש"צ מובהק כמו בני אהרן הכוהנים.

במדבר פרק י'

[משה ויתרו]

כט ויאמר משה לחבב בן-רעואל המדיני חיתן משה נסעים אנחנו אל-המקום אשר אמר ה' אתו אתן לכם לכה אתנו והטבנו לך כי-ה' דבר-טוב על-ישראל:
ל ויאמר אליו לא אלך כי אם-אל-ארצי ואל-מולדתי אלך:
לא ויאמר אל-נא תעזב אתנו כי על-כן ידעת חנתנו במדבר והיית לנו לעינים:
לב והיה כן-תלך עמנו והיה הטוב ההוא אשר ייטיב ה' עמנו והטבנו לך:

והנה חזר הכתוב להזכיר כאן שמות נשיאי הדגלים שכבר נזכרו למעלה, להודיע שגם בלכתם בדרך היו הולכים הנשיאים בראשי העם, כדי שהעם יעשה מצותם, והיו שוכנים כמלך בגדוד כדי שלא ילכו עדת ה' כצאן אשר אין להם רועה, וכמו שכתב **הרמב"ן**.

עוד סיפר הכתוב דבר שהיה במסע הראשון שאמר משה אל חובב בן רעואל המדיני, והוא יתרו חותן משה, שבעבור שאהבת עולם אהבו נקרא חובב, שנאמר מבני חובב חותן משה. והיו לו שני שמות, ואביו נקרא רעואל, כמו שאמר ותבאן אל רעואל אביהן, כי הזקן יקרא אב כמו אלהי אבי אברהם ואלהי אבי יצחק. ונקרא מדייני, שהיה כהן מדין.

ומה שאמר לו הוא: **נוסעים אנחנו אל המקום אשר אמר ה' אותו אתן לכם** רצונו לומר, אף על פי שנתעכבו שם בסיני, לא תחשוב שכן נעשה בכל מסע ומסע, כי במצוות גבוה עשינו זה, אבל עתה נמהר נחיתה את הדרך, והרי נוסעים אנחנו אל הארץ אשר נשבע ה' לאבותינו ולנו ג"כ, שיתן אותה לנו. ואמר זה, לפי שכן היה הרצון האלהים להורישם הארץ בשנה השנית לצאתם ממצרים, אם לא שגרם החטא מהמרגלים להתאחר במדבר עד תומם, כמו שנתבאר בסדר שלח לך. והיה תכלית דבריו לכה אתנו והטבנו לך, כי ה' דיבר טוב על ישראל, רצונו לומר שיתנו לו נחלה בארץ הנבחרת כשיירשום.

ויתרו השיבו שלא ילך עמהם בעבור התועלת ההוא, כי היה לו בארצו נחלה בלא מצרים, ולא יצטרך לנחלתם. וזה שאמר **לא אלך כי אם אל ארצי ואל מולדתי אלך**, רצונו לומר יותר ראוי לי ללכת לארצי אשר יש לי שם רב מללכת עמכם.

ואין ספק שיתרו נתעכב עמם כל הימים אשר עמדו במדבר סיני, לפי שהיה קרוב משם למדין ארצו. ואולי משם היה שולח אנשיו אל ביתו ומסדר מה שיעשו שמה, כי קרוב הוא. הלא תראה שבהיות משה רועה את צאן יתרו, היה רועה הצאן במדבר סיני. ומפני זה לא אבה יתרו ללכת ארצה כנען, כדי שלא להתרחק מאד מארצו. וגם לזה כיון באומרו כי אם אל ארצי ואל מולדתי אלך.

[מה טען משה בפני יתרו]

השאלה הי"ג - בדברי משה לחותנו

ראשונה למה אמר לו זה עתה, שתי שנים אחרי בואו, ולא קודם לכן. ושנית למה לא רצה יתרו ללכת עם ישראל כי אם אל ארצו ואל מולדתו. והשלישי, מה הטענה שהוסיף לומר לו בתשובתו על דבריו, כי הנה יראה שמה שאמר לו בתחילה, הוא עצמו מה שחזר לומר לו, רוצה לומר להיטיב עמו. ואם בזה לא נתפייס יתרו ללכת עימהם, מה הועיל בהישנות דבריו.

תשובה לשאלה י"ג

ומשה השיבו אל נא תעזוב אותנו, ורצה לומר לו בזה שתי טענות:

הטענה הא' היא, כי אם היה יתרו רוצה לארצו מיד אחרי שבא שמה וראה את משה, היה לו בזה טענה ראויה. אבל אחרי שישב בסיני שנה אחת, וראה מתן תורה וישיבת משה בהר ימים רבים מבלי מאכל ומשתה, וקרון פני משה שהוא מעשה ה' כי נורא הוא, ותרומת המשכן

והקמתו, עם פלאות המקדש וחנוכת הנשיאים וסדר הדגלים - איך יהיה אפשר שאחרי ראותו את כל זה יעזוב אותם. ועל זה אמר אל נא תעזוב אותנו. ומלת **נא** מלשון עתה, כלומר אחרי ראותך עתה את כל זה אל נא תעזוב אותנו.

ועוד עשה טענה שנית, והוא אומר כי על כן ידעת חנותינו במדבר. רוצה לומר, הנה אתה כדי לדעת ולהשיג אמיתת כל הדברים האלהיים האלה, ידעת חנותנו במדבר, ונתעכבנו פה ימים רבים בארץ השוממה הזאת. וכיון שכל כך סבלת מהטורח עד כה, כדי להתקרב אל האלהים ולהשיג אמונתנו, אין ראוי שתעזבנו. כי בהיותך עמנו תדבק אל האלהים ולאמיתת תמונתו ולתורתו.

ואם רצית לשוב אל ארצך ומולדתך, בעבור שהיית שם נכבד מאוד כהן מדין. הנה גם בתוך בני ישראל תקנה כבוד גדול מאוד, והיית לנו לעיניים, שיהיו עיני כל ישראל עליך ועצתך תנחנו. כי היה יתרו יועץ וחכם ויודע בדרכי המדברות ההם ובכבוש הארצות. ואם רצית לשוב אל ארצך בעבור הנחלות שיש לך שם, הנה כאן תקנה גם כן נכסים ונחלות. והיה הטוב ההוא אשר ייטיב ה' לנו והטבנו לך. חשש משה שמא הבין יתרו מדבריו שיתנו לו מן השלל אשר ישללו בארץ, ע"כ כדי לכבדו חזר לומר והיה הטוב ההוא אשר ייטיב ה' לנו והיטבנו לך, רוצה לומר שתהיה כאחד מחשובי הנשיאים בירושת הארץ, שהוא יותר טוב מכל מה שנשאר לו במדין ארצו.

[האם נענה יתרו לבקשת משה?]

ונראה שיתרו עזב העבודה הזרה שהיה לו בארצו, ונתגייר ושב אל האלהים, ולכן נשתנה שמו ונקרא חובב כדרך כל מתגייר. וכמו שאמר ולעבדיו יקרא שם אחר. ולכן מצינו בניו שהיו יושבים בארץ ישראל, כמו שכתוב בספר שופטים (א' ט"ז) **ובני קני חותן משה עלו מעיר התמרים מדבר יהודה**. ונאמר **וחבר הקני נפרד מקין מבני חובב חותן משה**, והוא המורה כי היו בניו נלווים לישראל. גם בספר ירמיה נאמר **הלוך אל בית הרכבים והשקית אותם יין**, שמורה שהרכבים מישראל היו. ומבואר שהם מבני יתרו, שנאמר **וממשפחות סופרים יושבי יעבץ תרעתים שמעתים סוכתים המה הקנים הבאים מבית רכב**. ולכן אחשוב שיתרו נתגייר וקצרה התורה בספור ענינו.

וכתב **הרלב"ג** שאמרו כי אם אל ארצי ואל מולדתי אלך, היה למשוך לב בניו ומשפחתו לעבודת השם.

ויותר נכון הוא שיתרו לא קבל טענות משה, וילך לו אל ארצו. כי בתשובתו הראשונה גלה את כל חפצו.

אמנם אחריו, בניו וזרעו, היות ובני משה ואהרן קרוביהם, באו להתיישב בתוכם. ומפני שיתרו

לא רצה ללכת עימהם, שהיה חכם ויודע בדרכי המדבר, לכן כדי לתור להם מנוחה היה ארון ה' נוסע לפניהם דרך שלשת ימים כמו שאבאר.

והותרה במה שפירשתי השאלה הי"ג.

במדבר פרק יא, כ-טו

פירוש הפרשה, השאלות והתשובות

[תלונות ישראל ועונשם בתבערה]

סיפר הכתוב, שעם היות שבני ישראל עמדו בסיני שנה אחת וקבלו שם תורה ומצוות למודים ותוכחות אלהיות, הן לא נפרדו מאמונותיהם הרעות והכוזבות שהיו להם במצרים בתוך המצריים הפושעים, ולא נזהרו ג"כ מהמידות המגונות והשטיפה במאכל ובמשתה שהיה להם במצרים. כי במקום שהתורה האלהית באה להישירם באמונות האמיתיות ובמדות המשובחות, הנה הם לא קבלו מוסר ותמיד היו שקועים בהפסד דעותיהם ובזוללות ובפחיתות מנהגיהם הרעים אשר קנו שמה.

ומפני זה בנוסעם מהר השם, עם היות שהיה ארון הברית נוסע לפניהם וענן ה' עליהם חנה, הם חזרו לחסרונם אם בדעות ואם במדות. וזה טעם קישור שני הספורים האלה, רצוני לומר מהמתאוננים, שבא להודיע רוע אמונותיהם; והמתאווים, שבא להודיע פחיתות זוללותם ושטיפתם במאכלם.

והוא אמרו בראשון ויהי העם כמתאוננים רע באזני ה', ומתאוננים אינו מגזרת און כדברי הרב"ע, ולא מלשון צער כדברי הרמב"ן, אבל הוא אצלי מלשון תואנה הוא מבקש, שהם מבקשים תואנות וטענות דברים, להוכיח שרע באזני ה', כלומר שה' בלתי שומע דברי בני אדם. והוא על דרך ויאמרו לא יראה יה ולא יבין אלהי יעקב, שהם מליצות שה' בלתי יודע ולא משיג עיני העולם השפל ופרטיו.

ויהי העם כמתאוננים

השאלה הא'

א וַיְהִי הָעָם כְּמִתְאֹנְנִים רַע בְּאָזְנֵי ה' וַיִּשְׁמַע ה' וַיִּתֵּר אֶפֶן
וַתִּבְעַר-בָּם אֵשׁ ה' וַתֹּאכַל בְּקִצָּה הַמַּחֲנֶה:

[581] באומרו ויהי העם כמתאוננים רע ולא פירש מה היה החטא הזה, ולמה אמר כמתאוננים בכ"ף הדמיון ולא אמר מתאוננים רע, ולמה היה עונשם אש ה' בקצה המחנה, האם היו החוטאים בקצה ההוא ולא במקום אחר.

תשובה לשאלה א'

והיה זה עתה בפיהם, מפני שראו שמרע"ה היה אומר קומה ה' ויפוצו אויביך, ובנחה יאמר שובה ה' רבבות אלפי ישראל, היו הם לועגים מדבריו ואומרים רע באזני ה', ואין לו אוזניים קשובות לזה. והכוונה שלא היה שומע הדברים האלה. ולפי שהיו דבריהם על דרך הצחוק והלעג, לכן אמר הכתוב **כמתאוננים** בכ"ף הדמיון, כי לא היו מכחישים השגחת השם ויכולתו בפרסום, אבל היו מבקשים תואנות וטענות לטעון שאינו שומע העניינים השפלים. ולהיות חטאם בלתי מפורסם, לכן לא פירשה התורה יותר, ולא הוכיחם משה עליו.

אבל אמר וישמע ה', כי עם היות שהם אמרו שרע באוזניו, ולא היה שומע, הנה הדבר היה בהפך, ששמע טענותיהם ודבריהם וחרה אפו, כי הוא הנוטע אוזן הלא ישמע. ובראותו כי תחת אהבתו אותם בפיהם יכזבו לו, ושהמה מתוך חסדיו לא הכירוהו, רצה שיכירוהו מתוך עונשיו. ולזה בערה במ אש ה'. ואולי שהיה אש ממש שיצא במחנה, והיה שורף אותם. ולפי שלא בא האש ההוא על ידי בני אדם ברצון או בשגגה, אלא בדרך נס, לכן הכירו שהיה אש ה'. ותאכל בקצה המחנה, להודיע שהיה שלוח ההשגחה, שלא נתפשט בכל הצדדים כדרך האש הבוער. ועם כל זה האנשים הפושעים ההם לא צעקו אל ה', ולא אמרו למשה חטאנו כי דברנו בה' וברך, אלא צעקו אל משה לכבות את האש. והוא התפלל עליהם, והשם שב מחרון אפו ותשקע האש. כי למען ידעו כי היה האש ההוא בהשגחה, נשקע בארץ למטה, עם היות שטבע האש לעלות למעלה.

וכדי שיישאר להם זה לזכר עולם, קרא הציר הנאמן שם המקום ההוא **תבערה**. וביאר שלא נקרא השם ההוא לסיבת האש אשר מצאתם, אלא להיות אש ה'. והנראה הוא שתבערה הוא בדרך כשנסעו ממדבר סיני לקברות התאוה, ובדרך נסיעתם היה המעשה הזה. וכמו שאמר **ובתבערה ובמסע ובקברות התאוה מקציפים הייתם את ה'.**

והנכון בעיני, שאש ה' הנזכר כאן היו קדחות חדות ממינות פתאום, ולפי שלא היו בסיבת עיפוש לחות כי אם בהשגחת השם בדרך העונש, נקרא אש ה'. או שנקרא כן מפני שבו מתו נדב ואביוהו, כאלו אמר האש האלהי הממית, כי באש ה' נשפט ואש אוכלה הוא. ואמר **ותאכל בקצה המחנה**, רוצה לומר שמתו בהם מקציני העם ומאציליה.

ודעת חז"ל הוא, שהם אצילי בני ישראל שבמעמד הר סיני הרסו בעיונם ונתחייבו כליה, והעתיר מרע"ה עליהם, והאריך הקדוש ברוך הוא אפו עד שנשרפו בתבערה. ואין העניין שמתו שם באותו עוון, כי הכתוב אומר שהיו מתאוננים רע באזני ה'. אלא שכאשר היה זה, נענשו אותם הקצינים שבעם, לפי שהם חטאו בסיני, ועתה הוסיפו לחטוא, באומרם רע באזני ה', ולכך נתמלאה סאתם ומתו.

ואבן כספי פירש, שהיו מתאוננים מתרעמים על העמל והטורח שהיה מגיע אליהם בהליכתם במדבר, ושהיו מתאוננים, כלומר צועקים מרעתם באזני ה', כדי שישמע בקולם ויתקן עניינם, וישמע ה' צעקתם. אבל היה לרעה.

ואינו נכון.

הנה הותרה במה שפירשתי בזה השאלה הראשונה אשר בזה הספור הראשון, מרוע אמונותיהם.

[האספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה]

אחר ספר הפלגתם במידות רעות והיותם שטופים במאכל, באומרו והאספסוף אשר בקרבו התאוו תאוה, רוצה לומר שהערב רב שנאספו לישראל והיה בקרבו במחנה, התאוו תאוה, כלומר תאוה מבלי צורך ולא הכרח כלל. ושהערב רב ההוא, אף על פי שלא מבני ישראל המה, לא דיברו שלא כהוגן, אבל התאוו תאוה, ולא עצרו כח לדבר ולצעוק עליו, פן יגער בהם משה. אבל הם העירו העניין, ובני ישראל העירו בו. וזהו וישבו ויבכו גם בני ישראל, כי בא הכתוב הזה לספר בגנות ישראל, שהאספסוף עם היות שהתאוו תאוה לא בכו ולא אמרו דברי כפירה, אמנם בני ישראל הרעו מהם, כי הם שבו ויבכו. רוצה לומר שמלבד הבכיה הראשונה אשר בכו כאשר בערה במ אש ה' על השריפה, עוד עתה מפני המשכם אחרי תאוות הערב רב. לא לבד התאוו תאוה, אבל גם שבו לבכות בכיה שנית.

ויהיה לפי זה מלת **גם** בני ישראל, מרבה בכיה על בכיה, ששבו ובכו שנית בהיותם בני ישראל.

ולהגדיל פשעם אמרו, **מי יאכילנו בשר**, אחרי שאנחנו במדבר הזה. והכחישו בזה יכולת הש"י. ולזה לא אמרו למשה תנה לנו בשר ונאכלה, כי היה דעתם שלא יספיק לזה היכולת האלהי. ולכן היו בוכים, כי האדם לא יבכה אלא מה שאי אפשר תקנתו.

[זכרנו את הדגה]

ואמרם **זכרנו את הדגה** וגומר, הייתה תשובה למה שאפשר שיאמר אליהם השומע את בכיתם. כי יאמר להם ולמה תתרעמו לבלתי אכול בשר, האם הייתם אוכלים בשר במצרים? אין ספק שלא אכלתם שמה בשר, וזה כי הם היו שמה דלים ועניים, והבשר במצרים ביוקר גדול. על כן היו אומרים הנה במצרים אם לא היינו אוכלים את הבשר, הנה היינו אוכלים את הדגה, כי רבה היא שמה ממי נילוס, ולא היינו צריכים ממון לקנותם, כי היינו לוקחים אותה בחינם בלא כסף ובלא מחיר. והיה זה לפי שנהר נילוס יוצא ומתפשט, וכל אחד מהמצריים היה חופר גומץ שהיה מתמלא מהיאור, וכשהנהר שב למקומו היו נשארים הדגים בחפירות ההם ובזה הדרך היו אוכלים אותם חינם.

ויש אומרים שבהיותם בעבודת המלך, ברבות הדגים היו לוקחים חינם. ומלבד הדגים שהיו אוכלים שמה, עוד היו אוכלים ירקות שהיו הרבה במצרים, את הקישואים ואת האבטיחים וגומר. אבל עתה לא נאכל הבשר ולא הדגים וגם לא הירקות, כי נפשנו יבשה אין כל בלתי אל המן עינינו. לאמור, מתי יבוא.

ובזה נתגלה פחיתותם מכמה צדדים.

הא', שהם הוסיפו לחטוא יותר מהאספסוף והערב רב. כי הם התאוו תאוה לבד, ולא אמרו דברים מגונים. אבל בני ישראל בכו וכפרו בהשגחתו ויכולת השם. ודיברו דברים אשר לא כן.

הב', שהראו דבריהם פחיתות טבעם ומידותיהם, ושהיו זוללים כל כך שבהיות להם המשובח שבמזונות, שהיה המן, היו שואלים דגים וקישואים ואבטיחים ובצלים ושומים שהם מאכלי עובדי אדמה ואנשים כעורים ומזוהמים. וכבר כתב הרב **המורה** שעובדי האדמה יבחרו להם המאכל הפחות ויבחרוהו על המאכל הטוב מאנשי המעלה.

ו**הג'** מסכלותם, שעם היות שבערה במ אש ה' הקדחות השורפות שפרשתי, היו מבקשים לאכול פירות וירקות לחים, שחומרם קרוב לעיפוש, והם סיבות מקדימות לאש הקדחת. כי הקישואים הם קרים בתכלית, קשים לגוף כחרבות. והיו האבטיחים חומר מוכן מאוד לעיפוש. והחציר, שהם הכרתיים, ובצל ושומים שהם מחודדים וחמים ומזיקים לגופים החמים, ובזמן הקיץ ישרפו הדם. וכל שכן במדבר החם. ובזמן ההוא שהיו מתאוים מה שיזיקם ומיתם, כדרך התאוה הכלבית מבלי השכל.

[מי יאכילנו בשר]

השאלה הב'

ד והאספסוף אשר בקרבך התאוו תאוה וישבו ויבכו גם בני ישראל ויאמרו מי יאכילנו בשר:
ה זכרנו את-הדגה אשר-נאכל במצרים חנם
את הקשאים ואת האבטיחים ואת-החציר ואת-הבצלים ואת-השומים:

באמרו **והאספסוף אשר בקרבך התאוו תאוה וישבו ויבכו גם בני ישראל**. ומה הייתה זאת התאוה, ולמה אמר וישבו ויבכו, שמורה שכבר בכו וחזרו ויבכו פעם אחרת. ואם האספסוף הסיתו את בני ישראל, למה נענשו בני ישראל בלבד.

השאלה הג'

באמרו **מי יאכילנו בשר זכרנו את הדגה**. כי אם הם התאוו בשר, הנה הדגה לא הייתה תמורתו. אמנם המתאוים בשר אמרו בסדר בשלח מי ייתן מותנו ביד ה' בשבתנו על סיר

הבשר, אבל אלו לא דברו כהוגן, כי התחילו בשאלת הבשר, ונעתקו מיד לדגה ולדברים אחרים שאינם לא דגה ולא בשר.

תשובות לשאלות ב' – ג'

ואפשר עוד לפרש שהיה התרעומת שלהם שהמה לא היו מתאווים במדבר דגים, לפי שאין שם ים שיאספו ממנו. אבל התאוו בשר, כי כמו שבמקומות הסמוכים לים ימעט הבשר וירבו הדגים, כן במקומות היבשה הרחוקים מן הים ירבה הבשר וימעטו הדגים. וזהו אמרם זכרנו את הדגה אשר נאכל במצרים חינם, והיינו מבשלים הדגים עם הקישואים ועם האבטיחים ועם החציר והבצלים והשומים, כדי להסיר רעת הדגים. ושם לא היינו מתאווים בשר. אבל כאן שאין דגה וירקות נמצאים, להיותינו רחוקים מן הישוב, במדבר שאינה ארץ משקה, בהיותם כבר הכרחיים כפי חום הזמן שהיה בחודש אייר, והבהמות חסרו להם בהיפרדם ממדבר סיני, לכן היו מתאווים מי יאכילנו בשר. ומה שפירשתי ראשונה הוא היותר נכון.

והותרו בזה שתי השאלות הב' והג'.

השאלה הד'

באומרו והמן כזרע גד הוא, כי מה ראה עתה לזכור שלמות המן, וכבר פירש אותו בסדר בשלח. גם שאלה לא אמרו שהיה המן דבר רע, אלא שעם היותו מאכל טוב לא היה להם דבר זולתו. ומה היה השלמות שסיפר **וברדת המן על המחנה לילה...**

תשובה לשאלה ד'

והנה להוכיח שהייתה תאוה בהמית ולא כפי השכל, ספר הכתוב שבחי המן באומרו והמן כזרע גד הוא, כלומר ראה גם ראה כמה הייתה תרעומתם מגונה, בהיות להם מזון נכבד ומועיל שהוא המן, ורשם בו ארבע מעלות שהיו נמצאות בו:

האחד שהיה מאכל יפה לא מכוער נבזה ונמאס, ועל זה אמר **והמן כזרע גד**, שהוא מקשיי עגול כשלמה שבתמונות. ומראהו נחמד כי היה עינו ומראהו כעין הבדולח

והמעלה הב' שהיה מאכל טוב בחינם, ועל זה אמר שטו העם ולקטו, רצונו לומר שלא היו מריבים אלו עם אלו על קנינו, ולא היו עושים עליו הוצאות רבות, אבל יצא העם כל אחד מאהלו ולקטו איש כפי אכלו.

והמעלה הג' הוא מאכל ערב ומעודן. ועל זה אמר והיה טעמו כטעם לשד השמן, רצונו לומר אם היו מתאווים בשר שמן מתוק לחרך, הרי המן היה כן. ואין סתירה בזה למה שנאמר בסדר

בשלח וטעמו כצפיחית בדבש, לפי ששם סיפר הכתוב הטעם שהיה במן כמו שהוא, ברדתו על הארץ שהוא כצפיחית בדבש. וכאן סיפר הכתוב הטעם שהיה בו אחרי התיקון והבישול, והוא אמרו וטחנו ברחיים או דכו במדוכה ובשלו בפרור. ואחרי התיקונים והבישולים ההם היה טעמו כטעם לשד השמן.

והמעלה הד' שהייתה במן הוא אמרו **וברדת הטל על המחנה לילה ירד המן עליו**. רצונו לומר, שהיה המאכל שהוא טהור ונקי מכל לכלוך וזוהמה. כי הנה כשהיה יורד הטל על השדה בלילה, היה יורד המן עליו באופן שלא היה נוגע המן אל עפר הארץ, אבל היה על הטל בטהרה רבה. ובזה סתר למה שאמרו בלתי אל המן עינינו, באומרו שבהיותם ישנים על מטתם, היה יורד המן בלילה ובקומם ממתנם ימצאו הלחם מוכן. והם לא יקוו אליו אבל הוא מקווה אליהם. הנה א"כ היה המן מזון יפה בתמונתו ובמראהו ובחינם, מבלי הוצאה, וערב וטהור. ומזה התבאר גנותם, שבהיות להם לחם אלהי כזה לשובע, בקשו להם הבשר והדגה והירקות הפחותות אשר זכרו.

והותרה השאלה הד'.

[וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו]

י וישמע משה את-העם בוכה למשפחותיו איש לפתח אהלו ויחר-אף ה' מאד ובעיני משה רע:
יא ויאמר משה אל-ה' למה הרעית לעבדך ולמה לא-מציתי חן בעיניך
לשום את-משא כל-העם הזה עלי:

השאלה הה'

באומרו **וישמע משה את העם בוכה למשפחותיו** כי מה שפירש בו **רש"י** אינו מספיק, שהיו בוכים על העריות שנאסרו. וזה לא יתכן, כי המתאוה אוכל לנפשו כי ירעב, לא יבכה על חסרון המשגל, כי הם תאוות מתחלפות. והשם לא השיב על זה.

השאלה הו'

באומרו **ויחר אף ה' מאד ובעיני משה רע**. כי אם היה העוון כל כך חמור, שחרה עליו אף השם מאוד, בידוע שיהיה בעיני משה רע, ומה בא לאשמעין.

תשובות לשאלות ה' – ו'

והנה ראה משה את העם בוכים למשפחותם איש פתח אוהלו, רצונו לומר שראה שלא היה במרד הזה איש אחד או שנים ממשפחה, וגם לא היו הדברים מדברים האלה בסתר, כי כולם היו מתחברים למשפחותיהם לבכות ולזעוק ע"ז, כאשה המתאבלת על מת. ולא הייתה הבכייה כאלו יבכו על מת א', אלא כאלו כל אחד היה בוכה למשפחותיו, כאילו כל אנשי משפחותיו היו מתים לפניו. והוא ע"ד וספדו עליו משפחות וגו'. וזכר שגם אותה בכיה שהיו

עושים למשפחותם לבית אבותם, לא היו עושים אותה בסתר, כי אם איש לפתח אוהלו, שכל אנשי המשפחה שהיו שוכנים לעבר אחד היו יוצאים איש לפתח אוהלו ובוכים בפרהסיא, כי לא בושו ולא נכלמו מדברי כפירתם ומפחיתות זוללותם.

ומלבד מה שנראה הדבר הזה בעצמו מגונה אצל משע"ה, ראה והשיג שחרה אף ה' ע"ז מאוד, כי כחשו השגחתו ויכולתו. ועדיין היו בכפירתם הקודמת.

ואמנם אמרו ובעיני משה רע, **יש מפרשים** שמרע"ה לא הכיר הנסתר מזה, אבל היה רע ומגונה בעיניו היותם בוכים על אכילת הבשר, כתינוק הזולל השואל למה שאין לו בו צורך.

ואינו נכון.

אבל הנראה בזה הוא, שמרע"ה כאשר ראה פשע העם ורוע דבריהם. וראה עם זה בכוח נבואתו שחרה אף ה' מאוד עליהם. היה נגד עיניו של משה גלוי וידוע הרעה אשר תבואם על זה, כי נגלה לפני שכלו העונש הנמרץ שיענישם הש"י. ועל זה אמר ובעיני מרע"ה, שהיה גלוי וידוע לפניו של משה העונש שיבוא בעבור זה עליהם. ובראותו זה חשב אדון הנביאים לעשות תחבולה לשכך חמתו יתברך, ושהוא ברחמיו יעבור על חטאתם. והיא שקודם הגזרה והעונש שיעשה ית' על זה, יצטער משה עצמו מאוד מישראל, ואומר שאינו רוצה בהנהגתם, כדי שהקב"ה יחלה פני משה שיעבור על חטאתם, ולא יעזבם. ויהיה זה סיבה למחילתם. ולזה מהר משה לומר לפניו ית' למה הרעות לעבדיך וגו'.

והותרה בזה השאלה הה' והו'

האנוכי הריתי את העם הזה?

יא ויאמר משה אל-ה' למה הרעת לעבדך ולמה לא-מצאתי חן בעיניך לשום את-משא כל-העם הזה עלי:
 יב האנוכי הריתי את כל-העם הזה אם-אנוכי ילדתיהו כי-תאמר אלי שאהו בחיקך כאשר ישא האמן את-הינק על האדמה אשר נשבעת לאבותיו:
 יג מאין לי בשר לתת לכל-העם הזה כי-יבכו עלי לאמר תנה-לנו בשר ונאכלה:
 יד לא-אוכל אנוכי לבדי לשאת את-כל-העם הזה כי כבד ממני:
 טו ואם-ככה את-עשה לי הרגני נא הרג אם-מצאתי חן בעיניך ואל-אראה ברעתי:

[תגובת משה]

השאלה הז'

באומרו **למה הרעות לעבדך ולמה לא מצאתי חן בעיניך**, כי הם שני מאמרים בלתי נקשרים. שאם הרע עמו, בידוע שלא מצא חן בעיניו. כל שכן שבפירוש אמר לשום את משא כל העם הזה עלי, וזה בלי ספק פירוש **למה הרעות לעבדך**. אבל ללמה לא מצאתי חן בעיניך לא השיב הכתוב כלל, ולא ביאר מה עניינו.

השאלה הח'

למה המשיל משה עניינו לאשה היולדת, ולא לאיש המוליד כי האב הוא המתעמל יותר לזון את בניו, והכתוב אומר כרחם אב על בנים כי האב נותן הצורה והאשה החומר, ונותן הצורה יאהב הדבר יותר מהנותן החומר.

השאלה הט'

למה המשיל עוד **כאשר ישא האומן את היונק** כי בהיות שהמשיל ענינו באשה היולדת, למה חזר והמשיל עצמו באיש, גם כי אומן לא ישא את היונק אלא האומנת תישאהו בחיקה, ומי ייחס היונק אל האומן, ומה ענין **ואל אראה ברעתי**, כאלו לא היה חושש אל הרע הבא אלא שלא יראה אותו.

תשובות לשאלות ז-ט

ויש מפרשים שהייתה הכוונה בזה למה הרעות לעבדך לשלחני להוציאם ממצרים, ובעבור שאמרתי שלח נא ביד תשלח, מיד ויחר אף ה' במשה. ואלו מצאתי חן בעיניך, לא הייתי נשלח לעם הזה.

ואינו נכון. כי הם שני דברים מתחלפים, לא אחד.

אבל היותר נכון בזה הוא שהייתה כוונתו בדבריו אלה לומר, שהוא היה בין שני דברים מתנגדים:

הא' היות כל משא העם עליו ושהם יתרעמו עליו בעת צרכם להפיק רצונם. והב' שלא היה לו יכולת על זה, כי אלו היה בידו יכולת למלאת שאלתם ובקשתם לא היה מצטער מההנהגה.

ועל הראשונה אמר: **למה הרעות לעבדך**. ועל השנית אמר: **ולמה לא מצאתי חן בעיניך**, שתחנני באופן שאוכל להשלים צרכם ובקשתם. ובאר שתיהן:

כי על הראשונה אמר לשום את משא כל העם הזה עלי, וחיזק הטענה הזאת באומרו **האנכי הריתי את כל העם הזה**, רוצה לומר למה הרעות לעבדך לשום את משא כל העם הזה עלי. האם אני כמו האם שתקבל טורח גידול בניה, **אם אנכי ילדתי** והייתי לעם הזה כמו האב המוליד הבנים, שיטרח עליהם כרחם אב על בנים. ולמה א"כ שמת את משא כל העם הזה עלי.

וכנגד השנית, מקוצר יכולתו להפיק רצונם אמר, **כי תאמר אלי שאהו בחיקך כאשר ישא האומן את היונק** רוצה לומר ומדוע תאמר אלי שאשא את העם הזה בחיקי, רוצה לומר

שאוילכם אל האדמה אשר נשבעת לאבותיו. כי הנה אם הייתה שבועת מתנת הארץ נעשית לי ובעבורי, היה ראוי שאטרח להוציאה לפועל, מפני שהיא מתנתי שנתת לי. אבל המתנה והשבועה לאבותיהם הייתה, ולמה עמלתי אני עליה.

והיותר קשה, שבזה הוא שתעשה ממני כמו האומן, לא כמו האומנת, כי האומנת כאשר תשא את היונק ויבכה, תפייסהו בתתה לו משוד תנחומיה ומחלבה. אבל האומן, שהוא בעל ואיש האומנת, לא יוכל לפייס את התינוק, כי אין לו שדים וחלב. לכן התינוק בכה וכל יפייסהו. וכן דמיתי לאומן, שנתת את משא כל העם הזה עלי, ולא מצאתי חן בעיניך לתת לי כח למלאת שאלתם ובקשתם. כי מאין לי בשר לתת לכל העם הזה, כי הם בוכים עלי ואומרים לי תנו לנו בשר ונאכלה. והם בזה כתינוק השואל חלב משדי האומן, ואין לו דבר לתת לו לפייסו. ומפני זה לא אוכל אנכי לבדי לשאת את כל העם הזה, רצונו לומר ולא תחשוב שיספיק לזה שתיתן אליהם בפעם הזאת בשר לשובע, כי הנה תאוותם היא בלתי מוגבלת, ובכל יום ויום יוסיפו לחטוא ויבקשו דברים אחרים. וכל שכן עתה שמתו זקניהם ואציליהם, כמו שנאמר ותאכל בקצה המחנה, שהיו עוזרים בתוכחותם והנהגתם. ועל זה אמר **לא אוכל אנכי לבדי לשאת את כל העם הזה**, רצונו לומר להולכים בדרכים ולנחותם ולשאת אותם אל הארץ אשר זכר, כי כבוד הוא ממני.

וזה הפך המנהג הטבעי, שהיותר הכבד ראוי שיהיה נושא, לא נושא. ואיך אשא אני היותר כבד ממני. **ואם ככה את עושה לי**, רצונו לומר שאשאם ולא תיתן להם תאוותם, טוב מותי מחיי, **והרגני נא הרוג** כי בזה אחשוב כאלו מצאתי חן בעיניך, לפי שבמותי אל אראה ברעתי. **והותרו כפי מה שפרשתי השאלה הז' והח' והט'.**

ואפשר לפרש **אם ככה את עושה לי הרגני נא הרוג**, אם ככה אתה עושה לי כאשר עשית לשאר אצילי בני ישראל, שנשרפו, שתהרגני במידה הזאת כאשר הרגת אותם, אחלה פניך שתהרגני עתה, קודם שאראה ברעתי, באופן שלא אתבייש לעיניהם, ולא אוכל להנהיגם ולתת צרכם כפי שאלתם. ויש מפרשים **אתה עושה לי** שלא תמנה אחרים שיעזרוני בהנהגתם.

במדבר פרק יא, טז-לה

מינוי הזקנים

[תגובת ה': מינוי שבעים זקנים]

הנה ית' הבין כוונת משה ורובי דבריו, והשיבו על פי דרכו: אם לעניין תרעומתו ותלונתו, לא רצה לבקש משה שיסבול טרחתם ויכפר בעד חטאתם כמו שחשב משה שיעשה. אבל מילא

שאלתו ונתן לו חברים ומסייעים בהנהגה, ונתן א"כ שאלתו, אבל לא נתן רצונו. ולפי שהיה דעת מרע"ה ומחשבתו שמפני דבריו ייפטרו ישראל מהעונש, הודיעו יתברך שלא יהיה כן, כי עם כל התחכמותו לא יימלטו מהעונש הראוי אליהם.

זוה שאמר ואל העם תאמר התקדשו למחר וגו' והנה באומרו **אספה לי שבעים איש מזקני ישראל**, ביאר לו ששבעים האיש יהיו חכמים ונבונים, כי אין זקן אלא שקנה חכמה. ושידעו בעניין הנהגת העם. ועל זה אמר **אשר ידעת כי הם זקני העם ושוטריו**, רצונו לומר שנוהגים פעמים רבות להתעסק בצרכי צבור. ואמר ולקחת אותם אל אוהל מועד, אל אוהלו של משה, ללמדם כן, כמו שעשית לראשונים כשמינית השופטים הזקנים שעלו עמך אל ההר. ואמר ולקחת אותם, מלשון ולוקח נפשות חכם.

טז ויאמר ה' אל-משה אֶסְפֶּה-לִי שְׁבַעִים אִישׁ מִזְקְנֵי יִשְׂרָאֵל
 אֲשֶׁר יֵדְעֶתָ כִּי-הֵם זִקְנֵי הָעָם וְשֹׁטְרָיו וְלָקַחְתָּ אֹתָם אֶל-אוֹהֶל מוֹעֵד וְהִתְיַצְּבוּ שָׁם עִמָּךְ:
 יז וְיָרַדְתִּי וְדַבַּרְתִּי עִמָּךְ שָׁם וְאֶצְלָתִי מִן-הָרוּחַ אֲשֶׁר עָלֶיךָ וְשָׁמַתִּי עֲלֵיהֶם
 וְנִשְׂאוּ אִתָּךְ בְּמִשְׁאֵ הָעָם וְלֹא-תִשָּׂא אֶתְּהָ לְבַדְּךָ:

השאלה הי'

מהתיקון שתקן לו ית' על תלונתו באסיפת שבעים איש להנהיג את העם עמו, שהנה משה היה מספיק להנהיגם. ומה הצורך שיהיו השבעים איש נביאים, והיה די שמשה יקחם מתוך העם ויטיל עליהם צרכי צבור, כל שכן שאם היה זה לעניין המשפט, כבר הושמו עליהם בחורב שופטים שרי אלפים ושרי עשרות. ואם היה לעניין התלונות, מה יועילו השבעים איש, כי העם בעת הצורך אל משה יבאו לצעוק.

השאלה הי"א

מה ההכרח שיבואו אל אוהל מועד ויתיצבו שם עמו, כי אם היה זה כדי שידעו שהם כולם תלמידי משה, הנה הנבואה אשר הגיעה אליהם תודיעם שכן הוא. ואם כדי שיסכימו כולם ולא יחטאו בדבר, הנה עם כל זה לא יועיל כלום, כי כולם חטאו במרגלים וכולם מתו במדבר.

[מעמדם ותפקידם של הזקנים]

תשובה לשאלות י-יא

וכבר כתב הרמב"ן שציווה ית' שיהיו שבעים איש מפני שיש בעולם שבעים אומות ושבעים לשונות וכנגדם שבעים שרים בשמים. ואמרו ויתיצבו שם עמך, אין הכוונה שישמעו הקול האלהי מדבר אל משה, כי הזקנים האלה לא הגיעו למעלות הנבואה באמת. ואמנם אמרו ואצלתי מן הרוח אשר עליך ושמתי עליהם, רצונו לומר שיושפע עליהם מהשם כח מנהיג ומעיר אותם אל השלמות, ולהשיג אופני ההנהגה, עד שיספיקו לישראל את העם ולפייסם בדברים ולמשוך לבבם אל האמת. ולזה יוסרו התרעומות מעל משה, כי בראות כל העם

שאלה המתנבאים היו מסכימים במצוות ובמעשים ההם, אין ספק שישמעו אליהם, כי היו אלו השבעים איש מגדולי השבטים והמשפחות ישמעו אליהם כי יהיו קרוביהם או קרובי קרוביהם. ומפני זה הושפע על אלו הזקנים זה הרוח, והוא הרוח הקודש שזכר הרב **המורה** במדרגה הראשונה מהנבואה, בפמ"ה ח"ב. שאין עניינו ראיית צורה, ולא שמיעת דברים והשגה רוחנית, אלא שילווה באדם רוח אלהי, יזרזו ויניעו לעשות פועל משובח. ועל זה נאמר **ונחה עליו רוח ה' רוח עצה וגבורה רוח דעת ויראת ה'.** וזה הרוח היה במשה ע"ה בתחילת נערותו, ולכן באומץ לבו הכה את המצרי והושיע את בנות יתרו. ועל זה אמר כאן, ואצלתי מן הרוח אשר עליך ושמתי עליהם.

אבל בעניין הנבואה האמיתית, נאמר כאן **וירדתי ודברתי אתך שם**, רצונו לומר שעמו בלבד ידבר ולא עימהם, אלא בלבד שישפע עליהם בלבד רוח עצה וגבורה ושלמות הכוח, לטוב ההנהגה. ולכך ציוה ית' שיהיו שם עם משה, כי זה הרוח, וכוח ההנהגה ראוי שיצא ממעין אחד, כדי שהכל יסכימו בטבע במה שראוי לעשותו, ולא יהיה ביניהם חלוק דעות.

ואפשר לומר, והוא היותר נכון, שבאוהל מועד אשר במשכן השם היו מתקבצים, כדי שמרע"ה כשישמע את קול נבואתו יודיע מיד להם דבר ה' והם יזרזו להוציאו לפועל במצותו. ולכך נאמר **ונשאו אתך במשא העם.** כי לא יספיק הכוח הנתון להם להנהיג הגוי העצום ההוא, אלא שיהיו עם משה ויעזרוהו בתוך ההנהגה, כמו שנאמר **ולא תשא אתה לבדך.** כי לא היה תכלית כל זה בעבור התועלת אשר יעשו, אלא להפיק רצונך, שלא תשא לבדך כל טורח העם.

והותרו במה שפירשתי השאלות הי' והי"א.

[התקדשו למחר ואכלתם בשר]

וכדי שישראל יקבלו עונש חטאם ציוה ית' לומר אליהם התקדשו למחר ואכלתם בשר. ואינני נותנה לכם להיות שאלתכם נכונה, כי היא רעה ומגונה, אלא מפני שאתם בכיתם באזני ה' לאמור מי יאכילנו בשר. כי עם היות שמרע"ה, כדי להקל בחטא אמר שכנגדו היה התרעומת באומרו תנה לנו בשר ונאכלה, אנכי ידעתי את רוע דבריהם, שכפרו בהשגחתי וביכולתי, ואמרו מי יאכילנו בשר. ולכן אתן לכם בשר לשבעה, כי לא תאכלו אותו ימים אחדים שנים או חמשה או עשרה. עד חודש ימים, כדי שיצא מאפכם, כלומר שלא תוכלו להריח בו, כי זהו **עד אשר יצא מאפכם והיה לכם לזרה,** כלומר להרחקה שתחפצו להרחיקו מכם, כמו שקרבתם אותו בשאלתכם.

וזרה הוא מלשון ואתכם **אזרה** בגויים, וזר לא יקרב, שהם כלם מעניין רחוק. וידוע כי זה דרך התאוות הגשמיות למתמיד בהם, שיבוא לתיעוב במהרה.

והנה זכר גבולי הימים האלה, לפי שכן הייתה מיתתם, שמהם מתו ליום אחד, ומהם לחמשה, ומהם לעשרה, ומהם לעשרים יום, והיותר חי חיה עד חודש ימים, כי כפי חטא כל אחד מהם כך קבל עונשו, כדי שיכירו כולם כי יד ה' עשתה זאת, להביא בהם תיעוב הבשר אשר התאוו. עד שכל חוטא מהם בו יקוץ ויחלה, עד שימות. וזה שאמר כי מאסת את ה' אשר בקרבכם, משגיח ומנהיג אתכם.

השאלה הי"ב

למה נענשו ישראל עתה בשאלתם הבשר, ולא נענשו בפעם הראשונה כשיצאו ממצרים ושאלו בשר. ואם הייתה שאלתם רעה בעיני ה' יותר, ראוי היה שימנע מהם שאלתם משיתננה להם, ומרה תהיה באחרונה. ולמה היו חודש ימים, והיה די ביום אחד או עד חמשה ימים, אחרי שלא הייתה הכוונה אלא למלאת תאוותם.

תשובה לשאלה י"ב

והנה נתחייבו עתה בעונש הגדול הזה, ולא נתחייבו כן בפעם הראשונה ששאלו הבשר. לפי שהשאלה ההיא הייתה קודם מתן תורה, וקודם ירידת המן, ולא נשלמו עדיין באמונות האלהיות. אבל אחרי שירד להם המן מזון נכבד מאוד, ושעמדו בסיני וראו את מעשה ה' כי נורא הוא, והיה ארון הברית לפניו, וענן כבודו עליהם, ואש מן השמים ירד על זבחיהם - לא היה ראוי שיספקו בהשגחתו, ולא ביכולתו, כל שכן שכבר נתן להם פעם אחרת את השלל, ואיך אמרו עתה מי יאכילנו בשר.

הנה מפני זה נתחייבו כאן עונש ולא בראשונה.

וע"כ אמר כי מאסתם את ה' אשר בקרבכם, ורצונו לומר המשגיח בכם, ותבכו לפניו כי באמת לפניו הייתה הבכייה שעשיתם לפי שהוא היה משגיח בכל מעשיכם. והנה יראה שמאסתם אותו, באמרם למה זה יצאנו ממצרים, כאלו מאסתם את דבקות אלהותו.

והותרה בזה השאלה הי"ב.

[הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם?]

השאלה הי"ג

באומרו יתברך ואתה אמרת **בשר אתן להם הצאן ובקר** וגו', ואיך לא האמין אדון הנביאים בדבר האלהים ויכולת בורא עולם, הן הכה צור ויזובו מים והוריד המן והשלו פעם אחרת, ואיך עתה יד ה' תקצר.

וכבר התעוררו **חז"ל** על זה, ומגדוליהם אמרו שלהיות זה הדבר בסתר נתכפר לו, אבל עניין מי מריבה שהיה בגלוי לא כופר לו.

ואין הקושי אצלי איך כופר לו, אלא איך יצא מפי קדוש השם כפירה כזאת בחוק היכולת האלהי.

וקצתם השיבו כי לא שם הדבר בהעדר היכולת חלילה, אלא מצידם, שלא נסתפקו בשום דבר, כי הייתה שאלתם בלתי מוגבלת.

ויקשה אליהם, שאם לא היה גבול לתאוותם, גם כן לא היה גבול ליכולת האלהים ה"בב"ת.

והרמב"ן כתב, שחשב משה שהשם לא יעשה נס לתכלית רע, רוצה לומר להמיתם.

והנה המוכיח שכל הדעות האלה בלתי ישרות: מה שהשיבו ית' היד ה' תקצר, מורה שדברי משה היו מכוונים זה, ולכך אמר היד ה' תקצר בה"א התימה, כי היא נקודה בשו"א פתח, כי הוא סי' על ה"א התימה [ה'השאלה].

השאלה הי"ד

באומרו **הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם** כי הוא מאמר חוץ מההקש, כי הנה היום הזה ימצאו בעולם יותר משלש מאות אלפי אלפים רגלי, ואוכלים צאן ובקר ומספיק להם. ובדברי הימים כתוב שהיו בישראל במלחמות ירבעם ואביה אלף אלפים ומאתים איש, ואין ספק שכולם היו אוכלים בשר, ומצא להם. וכל שכן מה שאמר אם את כל דגי הים, כי בידוע שאין זה מאמר צודק לעצמו.

תשובה לשאלות י"ג-י"ד

והנה מרע"ה מאשר ראה שהקב"ה נתן לו עוזרים רבים, ואחר כך יעדו בבשר, חשב שיהיה מוטל עליו לבקש להם הבשר אשר יאכלו, ושלקן נתן עמו השבעים איש כדי שיעזרוהו בדבר הזה. כי עם היות שכבר אמר ונתן ה' לכם בשר ואכלתם, אולי שהבינו שיתנה להם על ידו, ומפני זה אמר לפניו ית' **שש מאות אלף רגלי העם אשר אנכי בקרבו ואתה אמרת בשר אתן להם**, רצונו לומר שעל עצמו אמר משה כן. לא על הקדוש ברוך הוא.

ולכך תמה ואמר **הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם**, רצונו לומר מה דעתך האם אתן להם בשר או דגים, שהם בבשר וגם בדגים דברו. ואם על הבשר אמר ומאין לי צאן ובקר לשחטם, גם שלא נוכל לתת להם כל מה שיספקם. ואם על הדגה כוונתם, שג"כ יקרא בשר, להיותם בעלי חיים, הנה אף שנשלח לחוף הים להביאם, היספיק להם כל דגי הים אשר יאספו? ואיך א"כ אמרת שאני משה בשר אתן להם, ואכלו חודש ימים?

ובעבור שכל זה היה מפני שמשה ע"ה לא הבין כוונת הש"י, ולכך השיבו **היד ה' תקצר**? רצונו לומר, נראה מדבריך שחשבת שאני לא אעשה הדבר הזה אלא אתה, ואינו כן. כי אין הדבר מוטל עליך להביא הבשר, כי אם עלי. וזה שאמר היד ה' תקצר, כלומר מתת הבשר ע"ד נס, ותצטרך אתה לעשותו בדעת ובמלאכה. עתה תראה בניסיון היקרך דברי, שאני אתן להם הבשר ושיהיה לרעתם, אם לא.

הנה זהו דרך נכון בפירוש העניין הזה, והתר הספק הי"ג העצום.

כי דברי **המפרשים** לא נתכנו בהתירו כמו שתראה מדבריהם.

תשובה לשאלה י"ד

והיותר נכון בעיני הוא, שמרע"ה הבין תמיד שהשם יתן להם הבשר, ולא היה מסופק ביכולתו חלילה. אבל שאמיתת העניין הוא, שהוא השיב לשני העניינים שאמר לו הש"י:

[העניין הראשון] - אם למה שאמר לו אספה לי שבעים איש וגומר, ואצלתי מן הרוח אשר עליך ושמתי עליהם, שעליו השיבו משה בקצור ורמיזה שש מאות אלף רגלי העם אשר אנכי בקרב. והסתכל שלא אמר העם הזה, אלא העם אשר אנכי בקרב, כלומר ולהיותו עם רב מופלג, היה ראוי להוסיף בי רוח על רוחי להנהיג, ואתה אמרת שתאצל מרוחי לשום עליהם. והנה קיצר בזה מפני כבודו, פן יחשב שהוא היה מקנא בנבואתם.

והעניין השני - שאמר לו ית' הוא בעניין נתינת הבשר, ועליו אמר **ואתה אמרת בשר אתן להם הצאן ובקר ישחט להם ומצא להם**. רצונו לומר, אף על פי שיש לך יכולת רב לתת להם כל מיני בשר, האם אפשר שהם לשטף תאוותם ימצא ויספיק להם באמת? תמיד יבקשו דבר מיותר.

וכן בדגי הים, מפני תאוותם הרעה לא יסתפקו בדבר מהדברים. כי בתת להם דג אחד, ישאלו דג אחר. וכבר אמר הפילוסוף שהמותר אין לו גבול.

והש"י השיב למשה לעניין הרוח, **היד ה' תקצר**. ויד ה' היא הנבואה, וכאלו אמר האם יקצר השפע הנבואי שלא אוכל להשפיע בהם על ידך, מבלי שיגרע מחוקך כלום. ולעניין הבשר השיבו עתה תראה היקרך דברי אם לא. ולא פירש לו מה שיהיה, והוא שימותו באכילת הבשר, באופן שימצא להם ולא ישאלוהו עוד.

ואפשר לפרש היד ה' תקצר על העונש, כמו הנה יד ה' הויה. יאמר שיבוא עליהם יד ה' ועונשו, באופן שימצא להם הבשר ההוא.

ובכל אחד מהדרכים האלו יותרו השאלות הי"ג והי"ד

[האצלת הרוח לזקנים]

השאלה הט"ו

כה וינד ה' בעיניו וידבר אליו ויאצל מן הרוח אשר עליו ויתן על-שבעים איש הזקנים ויהי כנוח עליהם הרוח ויתנבאו ולא יספו:

באומרו **ויתנבאו ולא יספו**. ופירוש **אונקלוס** זר מאוד, שהוא 'לא פסיקו' [לא הפסיקו]. כי לא מצאנו בהם עוד נבואה אחרת שינבאו. גם שאם היו נביאים, איך חטאו במרגלים, שכולם מתו במדבר באותו עוון. ואם נפרש ולא יספו כדברי **רש"י** [לא הוסיפו], תישאר השאלה למה אחרי

שהוכנו לנבואה, מנעה השם מהם, והוא יתברך אינו מונע טוב מבעליו. ועוד, כי מה היה הצורך לנבואתם, אחרי שלא הייתה כי אם ליום אחד, וגם אז לא הוצרכו אליה לעניין הבשר, כי הנה לא נזכר בכתוב דבר שעשו או דברו בעניין ההוא.

תשובה לשאלה ט"ו

והנה משה להרוויח את לב העם בישרם תחלה בבשר, ואח"כ אסף את הזקנים והיו עמו כמו שציווה, לא שהכניסם בהיכל השם הנקרא אוהל מועד, אבל שהיו סמוכים לאהל. וזה שאמר ויעמד אותם סביבות האהל, רצונו לומר במחנה לווייה. והנה אמר וירד ה' בענן וידבר אליו, להגיד שעם היות שמשה בהיותו באהל היה שומע את הקול מבלי אמצעות ענן, הנה אז כדי שיתפעלו לבבות הזקנים ההם ירד הענן האלהי, וידבר אליו השם. כי אליו היה הדיבור, לא להם.

וכבר זכר הרב **המורה** שנתייחסה אליו הירידה, להיות בחוקו ירידה הגלות נבואתו לבני אדם. ויותר נכון לומר שהירידה היא בערך הענן, שהיה יורד מלמעלה על האהל. והוא שאמר **וירד ה' בענן**, שבענן הייתה הירידה, ודבר עם משה ועיני הזקנים רואות הענן על ראש משה. ואז האציל מרוח ההנהגה אשר בו, כי להיות משה דבק עם השם נתחזק כחו כל כך, עד שיושפעו הזקנים ההם באמצעותו בכוח משער המעשי, הנקרא **רוח עצה**. גם בכח המתעורר להנהיג ולמחות ביד עוברי עבירה ולעשות משפט וצדקה, והוא הנקרא **גבורה**.

ולפי שעניין הזקנים האלה לא הייתה נבואה גמורה אלא רוח הקודש, מאשר היה מלביש את שופטי ישראל, כמו שאמר הרב **המורה**, ולכך אמר **ויהי כנח עליהם הרוח ויתנבאו ולא יספו**. רצונו לומר ויתנבאו ברוח הקודש שלבש אותם, כי הוא נקרא נבואה ע"ד ההעברה והכללות, כמו שאמר הרב במקום הנזכר. ולא יספו מדרגה יותר מזה בנבואה, כי אחר שניתן להם הכוח הזה, לא היה צורך שיתנבאו עוד. ואם תרצה לפרש ולא יספו ולא פסיקו, כתרגומו, אמור מעתה שלא פסקו ולא סרו מהיותם מלובשים בכח ההוא מרוח הקדש אשר זכרתי.

והותרה בזה השאלה הט"ו.

[נבואתם של אלדד ומידד]

כֹּה וַיִּשְׁאָרוּ שְׁנֵי-אֲנָשִׁים בְּמַחֲנֵה שֵׁם הָאֶחָד אֶלְדָּד וְשֵׁם הַשֵּׁנִי מִידָד
וַתִּנַּח עֲלֵהֶם הַרוּחַ וְהֵמָּה בְּכַתְּבִים וְלֹא יָצְאוּ הָאֵלֶּה וַיִּתְנַבְּאוּ בְּמַחֲנֵה:
כֹּה וַיִּרְץ הַנָּעַר וַיִּגַּד לְמֹשֶׁה וַיֹּאמֶר אֶלְדָּד וּמִידָד מִתְנַבְּאִים בְּמַחֲנֵה:
כֹּחַ וַעֲנַן יְהוֹשֻׁעַ בֶּן-נוּן מְשַׁרְתַּת מֹשֶׁה מִבְּחָרָיו וַיֹּאמֶר אֲדֹנָי מֹשֶׁה כָּלְאִם:
כֹּס וַיֹּאמֶר לוֹ מֹשֶׁה הַמְקַנָּא אֶתְּהָ לִּי יָמִי יִתֵּן כָּל-עַם ה' נְבִיאִים כִּי-יִתֵּן ה' אֶת-רוּחוֹ עֲלֵיהֶם:

וספר הכתוב שנשאר שני אנשים רצונו לומר אנשי המעלה לרוב ענוותנותם. ולכן פירש שמותם, כי האנשים המיוחדים אם בשלמות ואם ברשע תמיד יספרו שמותם כדי שיהיו תמיד נזכרים.

וכבר ארז"ל בספרי מה ענין האנשים האלה. והוא שמה, כדי שלא להטיל קנאה בין השבטים, רצה שיהיו ששה זקנים מכל שבט ושבט, והיו עולים כולם לשבעים ושנים הכתובים. ואלדד ומידד, בדעתם שהיה הציווי האלהי אספה לי שבעים איש, כדי שלא יתביישו שנים מהכתובים אותם, שלא יקבל משה, המה לענוותנותם נשאר במחנה ולא באו אל אוהל מועד כשאר הזקנים.

אבל הקדוש ברוך הוא שאינו מקפח שכר כל בריה ובריה, עם היות ששני השלמים האלה לא באו אל אוהל מועד, זכו שניהם להגיע אל השפע ההוא, ותנוח עליהם הרוח שנחה על שאר הזקנים, כמו שנזכר. ועל זה נאמר **ויתנבאו במחנה**. רצונו לומר, שרוח אלהים לבש גם אותם בהתנבאות הנזכר ההוא, בהיותם במחנה. לפי שהספיק גודל שלמותם להגיע לזה מבלי אמצעות משה והחניות אל אוהל מועד. לכך זכו במה שזכו האחרים שהלכו שמה.

השאלה הט"ז

למה אלדד ומידד נשאר במחנה, ואיך נבאו אחרי שהיה מאמר השם שיבואו אל המחנה. ואם השם נתן את רוחו עליהם, מה פשעם ומה חטאתם שאמר יהושע אדני משה כלאם. ואיך אמר משה ומי יתן את כל עם ה' נביאים, כי זה - להיותם בלתי מוכנים - היה תפלת שווא שיהיו כל העם נביאים.

תשובה לשאלה ט"ז

והנה רץ הנער, ונראה שהיה הוא המשרת בענייני הצבור ושליח ב"ד, שהיה קורא את הזקנים לבוא לפני משה, ולזה הזכירו בה"א הידיעה הנער. וכשראה שנשאר אלדד ומידד במחנה ולא באו אל משה אל אוהל מועד, ושהם היו שם מתבודדים ומכינים עצמם לנבואה, אמר למשה: אלדד ומידד מתנבאים במחנה. כי מתנבא הוא מבנין התפעל.

וחז"ל אמרו (רש"י במדבר י"א כ"ז) וירץ הנער, זה גרשום בנו של משה, שאמר שהם היו מנבאים רעה על משה.

ויען יהושע בן נון משרת משה מבחוריו, רוצה לומר שיהושע, להיותו משרת משה מזמן בחרותו ונעוריו של יהושע, השתומם בעצמו ואמר בלבו, איך אפשר שאלו מתנבאים מבלי משה, ואני ששימשתי את משה מבחורתי, שהולך את חכמים יחכם, לא התנבאתי ולא זכיתי לכך. ואמר למשה: **אדוני משה כלאם**. ואפשר לפרשו מלשון מניעה, כמו **ויכלא** הגשם. ויאמר

שימנעם מן הנבואה, כי חשב שעכ"פ באמצעות משה היה מגיע השפע אליהם, ולכך יהיה בידו למנוע הנבואה כמו להשפיעה.

ואם נפרש כלאם מלשון בית הכלא, יהיה ענינו: אדוני משה, כיון שאלו עשו עצמם נביאים והם נביאי השקר ומשתגעים, ראוי לשים אותם בבית הכלא, כאשר יעשו למשוגעים או לנביאי השקר. ומשה השיבו: המקנא אתה לי, כלומר אם אתה מקנא לעצמך, לא עלי תלונתך כי השם יביא לנבואה מי שירצה. אבל אם מקנא אתה לי לכבודי, בעבור שאלדד ומידד לא נבאו על ידי ובאמצעותי, אין אני חושש לזה, ומי יתן כל עם ה' נביאים, ולא יהיה באמצעותי אלא שיתן ה' את רוחו עליהם, כי הכל מאתו.

והר"ן כתב שיהושע חשב שאלה בהתנבאם בעצמם היו חולקים על הכוונה האלהית שציווה, שיהיו עם משה. והיה אפשר שימשך ממנו רוע הסידור ובלבול ההנהגה. ולכך ביקש שיכלאם בבית כלא. ומשה השיבו, המקנא אתה לי, כי בהיות שיתן ה' את רוחו עליהם, אי אפשר שימשך חילוף דעות.

ובכל אחד מהדרכים האלה הותרה השאלה הט"ז.

וספר הכתוב שאחרי שעבר ההתבודדות הזו, נאספו אל המחנה, כלומר ששבו אל בתיהם ואוהליהם משה והזקנים, בדעתם שהש"י יתן הבשר לעם, ושאין להם לטרוח בזה. או שנאספו ממחנה לווייה אל מחנה ישראל, לומר לעם התקדשו למחר, כאשר ציוה יתברך.

[השלו וקברות התאוה]

וכן היה כי רוח נסע מאת ה', רוצה לומר שהיה הרוח הוא בלתי טבעי בזמן ההוא, עד שהכירו וידעו כי מאת ה' הוא. ורוח מזרחית הייתה, שנאמר **יסע קדים בשמים ויגז** מלשון כי גז חיש ונעופה, לשון כריתה. **ושלויים מן הים** שהוא מין עופות הגדלים על פני הים.

[מהו השלו ומדוע מתו ממנו?]

והיה ריבוי גדול מהם, עד שהעם ההוא בזוללותם כל היום ההוא וכל הלילה וכל יום המחרת, קבצו הממעט מהם עשרה חמרים, כי לא תשבע עין תאוותם, ושטחום כדי שלא יתעפשו, ויארך להם זמן אכילתם.

שאלה י"ז

לג הבשר עודנו בין שניהם טרם יפרת ואף ה' חרה בעם ויך ה' בעם מפנה רבה מאד:

באומרו הבשר עודנו בין שניהם טרם יכרת, כי אחרי שהסכים דעת המקום ב"ה לתת להם

בשר חדש ימים איך לא קיים מאמרו שבעודנו בשיניהם שלא היה עדיין באצטומכא מתו וכמו שנאמר לא זרו מתאוותם עוד אכלם בפיהם ואף ה' חרה בהם.

תשובה לשאלה י"ז

והנה עם היות שהש"י ייעד הבשר להם עד חודש ימים, הנה לא מתו כל המתאווים בעת אחת, אבל מהם מתו ביום הראשון מהאכילה, והם היות רשעים שבהם. ואחרים בשאר הימים, עד חודש הימים שיעד להם. וזה שאמר הבשר עודנו בין שניהם, טרם ייכרת, ואף ה' וגו'. כי התחילו למות ביום הראשון שאכלו, והתמידו למות עד חודש ימים. ואפשר שלא מתו עד חודש ימים, כי על הגבול ההוא אמר הבשר עודנו בין שניהם, רצונו לומר בעוד שהיו אוכלים הבשר כל אותו החודש רצונו לומר בזוללותם.

והותרה בזה השאלה הי"ז.

ובחר הקדוש ברוך הוא לתת להם את השלו, לפי שהוא ארסי, וכבר זכרו הרופאים שהשלו הזה אוכל הרו"ש, והוא הנא"פילו הממית.

ולזה העיד הכתוב כי עוד הבשר בין שניהם מתו. והנה השלו הראשון שירד עם המן לא היה אלא מועט, והיה עולה להם בערב. אך זה היה הרבה מאוד, והיו אוכלים ממנו ערב ובוקר וצהרים, והתמיד שלוש יום. ומפני זה המיתם בפעם הזאת ולא בפעם הראשונה.

ולמזכרת קרא מרע"ה שם המקום ההוא **קברות התאוה**, כי תאוותם הביאתם שם אל הקבר. ונתן הטעם באומרו **כי שם קברו את העם המתאווים**. רצונו לומר להיותם מתאווים. והיה ראוי לקראו קברות המתאווים, אלא שהתכונן שהיה המקום ההוא קברות התאוה שגברה בהם.

ועם היות שנאמר בסדר אלה מסעי ויסעו ממדבר סיני ויחנו בקברות התאוה, ויסעו מקברות התאוה ויחנו בחצרות, אין ראוי לחשוב שהיה תבערה הוא עצמו קברות התאוה. אבל תבערה היא בדרך בבואם ממדבר סיני לקברות התאוה, כמו שביארתי, וכמו שנאמר ובתבערה ובמסה ובקברות התאוה. מכלל שאין מקום תבערה עצמו קברות התאוה, ולא כדברי **המפרשים** שכתבו בחילוף זה.

במדבר פרק יב

ביאור הפרשה, השאלות והתשובות

קישור הפרשיות האלו מבואר, שבא הכתוב לספר כמה מהרעות ימשכו בין ההמון וגם בין היחידים מפני הדיבורים הבלתי צריכים או רעים בעצמם. הלא תראה מה שקרה למתאוננים

רע באזני ה', שבערה במ אש ה' על רוע דבריהם. ומה שקרה למתאווים, מפני דבריהם אשר דברו על ה' ועל יכולתו. והגיד הכתוב שגם אהרן ומרים בהיותם נביאי השם וקדושו, לא שתו לב לזה, ובאותו זמן עצמו גם המה דברו במשה אדון הנביאים, ולכן הוכיחם השם והענישם עליו כמו שיזכור. ואין ספק שהיה עצם הדיבור לגנות על משה על אשר נפרד מאשתו ברוב התבודדותו.

[ותדבר מרים ואהרן במשה]

[בין נבואת משה לנבואתם]

השאלה הא'

באומרו ותדבר מרים ואהרן במשה כי בהיותם שניים היה לו לומר וידברו מרים ואהרן במשה. ואין לך לומר שכן דרך הכתוב, כי הוא מייחס כל זה אל מרים בלבד, ותדבר בלשון נקבה המיוחס אל מרים, והעונש אל מרים בלבד, ולא לאהרן. ולמה היה זה כן.

השאלה הב'

באומרו על אודות האשה הכושית אשר לקח. כי למה זכרה בכינוי כושית? ואם היא צפורה אשת משה כבר נזכרה פעמים בתורה, ולא נקראת כושית. ואם הייתה הכושית בת מלך כוש, כמו שנזכר בדברי הימים של משה, מה ראו עתה לדבר בליקוחיה? ודברי הימים זה כבר ספקו בו המפרשים ואין ראוי לסמוך עליו.

תשובה לשאלות א'-ב'

ואמנם מה ראו על ככה עתה, ולא קודם לכן, כבר זכרו **חז"ל** טעמו. שכאשר בא הנער ויגד למשה אלדד ומידד מתנבאים במחנה, הייתה מרים יושבת עם צפורה אשת משה. וצפורה כששמעה זה אמרה בפני מרים, אוי לנשותיהם של אלו, שייפרדו בעליהן מהנה, כאשר נפרד משה בעלי ממני מפני נבואתו. ואז ידעה מרים שמשה רבנו עליו השלום מנע מאשתו את עונתה.

אבל הר"ן כתב בזה טעם אחר, והוא שאהרן ומרים חשבו שקודם לזה היה משה טרוד מאד בהנהגת העם, והעמל ההוא היה מיגעו כל כך שהיה נפרד מתשמיש המטה, בחשבו שלהיותו עוסק בהנהגת העם שהוא מצווה, היה פטור ממצות עונה של אשתו. והיו מפני זה דנין אותו לזכות. ואמנם אחר שנצטרפו אליו שבעים איש בהנהגת העם, חשבו שכבר לא הייתה טרדתו כל כך שימנע ממה שבינו לבין אשתו, ועל זה ותדבר מרים ואהרן במשה. כי היא התחילה באותו דיבור, בהיותו יותר מגונה בנשים, ולכך נלקתה עליו מרים ולא אהרן. כי להיותה אשה

נביאה, היה גדול עונה מנשוא. ואמנם אמרו על אודות האשה הכושית אשר לקח, כי אשה כושית לקח, הם לדעתי כולם דברי מרים ואהרן, שהם אמרו שמשה בהיפרדו מאשתו לא היה אפשר שיהיה אלא לאחת משלוש סיבות או לשלשתן יחד. הא' להיותה כושית כעורב. כי צפורה הייתה ממדין, והייתה שחורה, כי מדיינים הם ישמעאלים שחורים מכוח השמש וחומו. ואולי משה נמנע ממנה לפי שאינה ישרה בעיניו. והב' מפני התבודדותו לנבואה, והיותו מוכן אליה בכל עת. והג' להיות משה בטבעו ענו ומסתפק ומואס בפחיתות המשגל, כי חרפה הוא לו.

והם היו משיבים על כל אחת מאלה, וזהו ותדבר מרים ואהרן במשה על אודות האשה הכושית אשר לקח. רוצה לומר העלבון שהיה עושה משה לאשתו בהיפרדו ממנה. ואמרו כי אם היה עושה כן להיות צפורה שחורה ככושית, הנה כשנשא אותה כבר הייתה כושית היהפוך כושי עורו, ועל כל זה לקחה והוליד ממנה בנים. ואם כן מה ראה עתה ומה הגיע אליו שנפרד ממנה, כי הנה לא נתחדש בה עתה הכושיות, ומוטב שלא לקחה להיותה כושית, לא להיפרד ממנה אחר שלקחה שנים רבות. וכן אמרו שאם נפרד ממנה מפני צורך הנבואה, הרק אך במשה דבר ה', הלא גם בנו דבר. רוצה לומר, ולא נפרדנו אנו מזה מהיותינו נביאים, ולמה אם כן נפרד משה מפני נבואתו. ואמרו וישמע ה' הוא ג"כ מכלל טענתם, כלומר הלא גם בנו דבר השם וישמע ה' את דברינו, ואם אנו מדברים אליו ושומע את קולנו מבלי ההפרדה הזאת, למה זה נפרד משה מאשתו. ואם נפרד ממנה מפני ענוותנותו ומואסו בפועל המגונה ההוא, האם משה האיש עניו מאד מכל האדם אשר על פני האדמה, שעושה בדבר הזה מה שלא עשה אדם בעולם? כי זה הוא מרוחק מהדרך הטבעי ומהצורך המדיני לישוב בני אדם.

הנה התבאר שכל זה היה מדבריהם. ולמה נתייחס עיקר הדיבור הזה למרים, שהיה לפי שהיא התחילה בדברים ההם, ושהיה הדיבור ההוא יותר מגונה בחוקה, ולכן נלכדה היא ולא אהרן.

והתבאר מה היה עצם הדיבור הזה, שהוא על מה שנפרד משה מאשתו בענין המשגל. כי צפורה להיותה ממדין, אשר הוא בארץ כוש, הייתה שחורה. ואין ספק שהייתה סיבת ההפרדה הזאת באמת, שמן היום שישב משה בהר מ' יום ומ' לילה, נפרד שכלו מגופו הפרדה מופלגת, עד שלא נשאר לו כח לתאוות המשגל, ולא היה עוד רעב ללחם ולא צמא למים. ומאשר לא ירדו אחיו לאמיתת הדבר הזה, חשבו שברצונו נפרד ממנה לסיבות אחרות, ולכך היו מגנים ענינו.

והותרו בזה שתי השאלות הראשונות הא' והב'.

[כי אשה כושית לקח]

השאלה הג'

באומרו שנית כי אשה כושית לקח, כי אחרי שאמר על אודות האשה הכושית אשר לקח, למה חזר לומר שנית בהכפל, כי אשה כושית לקח.

השאלה הד'

מה היה עצם דיבורם במשה? האם כמו שהסכימו עליו המפרשים שהיו מגנים אותו מפני שנפרד מן האשה, וכן הוא בדברי חז"ל, יקשה מאד מה ראו שלא דברו בזה עד בואם אל חצרות, ומי עשה למשה את אהרן ואת מרים אפוטרופסים בעריות של צפורה, ואיך שני הנביאים הקדושים ההמה היו מגנים שאדון הנביאים בהתבודדותו יפרד מפרישות המשגל?

השאלה הה'

מה עניין הכתוב על זה וישמע, הלא ידענו שיש למעלה עין רואה ואוזן שומעת, ומה ראה הכתוב עתה לשבח את משה במידת הענוה, כמו שנאמר והאיש משה ענו מאד. ומה הייתה הענוה בזה, עד שמפני זה היה מרז"ל שאמרו שמשה שמע דבריהם ולא השיב מפני ענוותנותו, והוא רחוק מאוד.

תשובה לשאלות ג'-ה'

והתבאר ג"כ שאמרו שנית כי אשה כושית לקח, אינו הודעה חדשה, אבל הוא מכלל טענות אהרן ומרים, כמו שפרשתי. ולמה דברו זה עתה ולא קודם לכן, ושאמרו וישמע ה' אינו הודעות התורה אבל הוא גם כן מכלל טענתם בעניין הנבואה.

והותרו גם כן השאלות הג' והד' והה'.

השאלה הו'

במאמר השם צאו שלושתכם, כי הנה הדיבור שם היה בלבד לאהרן ולמרים, ולמשה לא דבר כלל, ולמה נקרא בתוכם.

ואין לומר שנקרא כדי שימצא שם להתפלל על מרים, כי היא נסגרה שבעת ימים, ובהם יוכל להתפלל. גם לא נקרא לראות בקנאת השם על כבודו, כי נביא הוא ובנבואתו ידע הכל.

והר"ן כתב שנקרא משה כדי שבאמצעותו ינבאו אחיו, עם היותם בלתי מוכנים. וגם זה אינו נכון כי ברצות ה' דרכי איש ינבא מי שאינו מוכן, כמו שהיה בהר סיני.

השאלה הז'

באומרו וירד ה' בעמוד ענן ויעמוד פתח האהל ויקרא אהרן ומרים, ויצאו שניהם. כי אם יתברך

ציוה צאו שלושתכם אל אוהל מועד, למה אח"כ הוציאים חוץ לאהל לדבר אתם, ולא באה להם הנבואה הזאת בהיותם באהל, ולא קרא ג"כ משה שיצא עמהם.

[התוכחה לאהרן ומרים]

תשובה לשאלות ו-ז

והנה ציוה השם לאהרן ולמרים ומשה צאו שלשתכם, כדי להוכיח לאהרן ומרים על דבריהם. וציוה למשה שיצא שם עימם לאותה סיבה עצמה, שזכרה התורה שאחרי היותם שמה קרא לאהרן ומרים שיצאו מן האהל, ויצאו ונשאר שם משה לבדו. והיה הדיבור לשניהם היוצאים בלבד, ולא למשה, כדי שיראו אהרן ומרים בעיניהם ההבדל אשר היה בין מעלת משה למעלתם. ולכך ציוה לשלשתם יחד שיצאו, רוצה לומר מאהליהם אל אוהל מועד. והם הלכו שם, ובהיות שלשתם שמה ירד עמוד הענן ויעמוד פתח האהל, והעמוד ענן לא היה יורד מפני משה, כי הוא ע"ה לא היה צריך אליו בנבואתו, אלא מפני אהרן ומרים, שהיה ענן וערפל סביבם. ולכן עמד פתח האהל, ולא ירד על האהל אשר שם משה, אלא על פתח האהל. ויקרא אהרן ומרים, שיצאו שמה. וזהו ויקרא אהרן ומרים ויצאו שניהם. כי לא רצה ית' שיהיו שלשתם במדרגה אחת בתוך האהל הקדוש, כיון שלא היו שווים במעלתם. ולכך ציוה לאהרן ומרים שיצאו משם, כי לא היה ראוי שיעמדו במקום שהיה עומד משה. וציוה יתברך שיצאו מן אוהל מועד, כדי שלא יבא על מרים הצרעת המטמא בתוך האהל.

ואמר להם שמעו נא דברי, רצונו לומר בהיותכם עם משה לא היה ראוי שיתייחד אליכם הדיבור, אבל עתה שכבר יצאתם משם, עתה תשמעו דברי. הנה התבאר שיצא משה עמהם אל אוהל מועד כדי שאח"כ ייפרד מהם במצות השם, ויכירו וידעו שפלות ערכם בנבואה אצל משה, שלא יוכלו להינבא באוהל מועד.

והותרו במה שפירשתי השאלות ה' והז'.

[בין נבואת משה לנבואת אחרים]

השאלה ה'

באומרו אם יהיה נביאכם ה', כי אם בא אלהים להודיעם ההבדל הגדול שהיה בין נבואת משה לנבואתם, איך לא ביאר להם ההבדל ההוא, כי הוא אמר **אם יהיה נביאכם ה', במראה אליו אתודע בחלום אדבר בו**. הרי שיהיה להם ההודעות במראה ודיבור בחלום, והנה במשה ע"ה זכר שהיה כיוצא בזה עצמו, שנאמר פה אל פה אדבר בו. והושוו א"כ כולם בענין הדיבור ומראה ולא בחידות, הרי שהיה משה מתנבא במראה שווה, למה שזכר בהם במראה אליו אתודע.

השאלה הט'

מה עניין אמרו **לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא**, כאלו שאר הנביאים ואהרן ומרים היו נביאי שקר, והרי נבואת כולם נתנה מרועה אחד וכולם בדת משה ובנבואתו נאמנים, ועולה לא נמצא בשפתותיהם. אף כי אהרן ומרים לא זכר הכתוב שהיו בלתי נאמנים, שיקשור אמרו לא כן עבדי משה בכל ביתי נאמן הוא.

השאלה הי'

אם אהרן ומרים גינו את משה על היפרדו מאשתו, ורצה הקדוש ברוך הוא להראות להם שמשה עשה כהוגן שנפרד ממנה מפני נבואתו שהיה מוכן בכל עת לנבואה, למה לא ביאר הקדוש ברוך הוא אליהם ההבדל העצמי ההוא שהיה ביניהם, רצונו לומר שהיה משה מוכן בכל עת לנבואה ושאר הנביאים לא היו כן, ושמפני זה נפרד מאשה. כי זה היה עיקר העניין כולו, ושאר הסגולות והמעלות שזכר מנבואתו לא היו נוגעות בעצם הדרוש.

תשובה לשאלות ח'י'

ובספרי ארז"ל שמעו נא דברי, אין נא אלא לשון בקשה.

וכתב הר"ן שהיה עניין הבקשה הזאת, שהנבואה היא תקשה הגעתה אליהם אז, לפי שהם לא היו מוכנים בכל עת להנבא כמשה. ושהדיבור הזה בא אליהם פתאום, ולא היה בזה למשה קושי כלל, כי הוא היה מוכן תמיד, ולא כן עניין אהרן ומרים. ולכן הוקשה אליהם הגעת הנבואה ההיא, כי כאשר ייעתק הטבע מן ההפך אל ההפך פתאום, יסתמר ויצטער, כמו שיקרה לעומד באפלה זמן רב, שאם יעתיקוהו אל האור החזק פתאום, יברח ממנו חוש ראותו, ויצטער.

[דבר ה' לאהרן ומרים]

והוצרך הקדוש ברוך הוא מפני זה לבוא אליהם פתאום, כדי שידעו מעלת הכנת משה, ושמפניה יפה עשה כשנפרד מן האשה, מפני שהנבואה הייתה שורה עליו בכל עת. ולא הצטער הוא כאשר הם מצטערים.

ושזה הוא אמרו **שמעו נא דברי**, רוצה לומר שלא יקשה בעיניהם היותו נגלה עליהם פתאום, כי היה זה הכרחי לפי העניין.

ואם נפרש מלת **נא** מלשון **עתה**, יהיה פירושו אף על פי שאינו מחקכם לקבל הדיבור פתאום, כי אם אחרי ההכנה, הנה לעת כזאת שמעו נא דברי פתאום, למען תדעו ותכירו שיפה עשה משה במה שעשה, וגם הוא נכון.

והיו דבריו יתברך **אם יהיה נביאכם ה'**. ופירושו, כפי מ"ש **הראב"ע**, אם יהיה אחד מנביאכם נביא ה', הנה יהיה במדרגה שפלה באספקלריא שאינה מאירה. ואם ישמע הקול, יהיה בחלום. וזהו בחלום אדבר בו, שהוא לתגבורת הכח המדמה על הכח המדבר. לא כן עבדי משה, כי הוא נכנס בכל עת לפני לפנים, כבן בית ועבד נאמן, פה אל פה אדבר בו כאשר ידבר איש אל רעהו, ולא בחלום ובמראה ולא בחידות. רוצה לומר במראה אדבר בו בכח המדמה, ולא בחידות של הכח הדמיוני. ותמונת ה' יביט באספקלריא המאירה. אמנם הרב **המורה** פירש, ותמונת ה' יביט ואמיתת השם ישיג.

והיותר נכון בעיני הוא, שאמר ראשונה אם יהיה נביאכם ה', כפי מה שתרגמו **אונקלוס** אם יהיו לכון נביאים, אנא ה' בחזיון מתגלי להון.

יאמר, על המעט ימצא בכתות בני אדם איש אחד שיהיה נביא. ואם יהיה נביאכם, רוצה לומר אם איש אחד מכם יהיה נביא, אני ה' במראה אליו אתוודע, רוצה לומר שאשפיע עליו רוח דעת ויראת ה'. ואם יגיע ערכו לשמוע הדיבור האלהי, לא יהיה זה אלא בחלום, שאז הכוח המדמה כל כך גובר, שיגיע לדמות כאלו קול מדבר אליו. אבל לא יגיע לנביא דיבור במראה כלל.

לא כן עבדי משה, בכל ביתי נאמן הוא, רצונו לומר ששאר הנביאים להיות נבואתם במשלים וחידות היה בדבריהם בהכרח כזב הרבה, והוא המשלים שהיו רואים, שלא היו כן במציאות. כאלו תאמר סיר נפוח, ומנורת זהב כלה, ושאר הדברים והצורות שהיו רואים הנביאים בנבואתם על צד המשל, ולא היה במציאות לא מנורה ולא סיר נפוח וזולתם. כי היה המכוון במראה ההיא הפתרון והנמשל, והוא האמת הברור, לא המשל הכוזב שעושה בהם הכח הדמיוני.

אבל משה, לפי שלא היו דבריו במשל וחידה, היה נאמן בכל דבריו, כי לא היה נופל מכל דבריו ארצה כשאר הנביאים במשליהם. ועל זה אמר בכל ביתי נאמן הוא. וביאר מעלת נבואתו, באומרו פה אל פה אדבר בו, רצונו לומר שהייתה נבואתו מהסיבה הראשונה ית' מבלי אמצעי. והייתה א"כ נבואתו שלימה מצד הפועל.

ואמנם מצד המקבל הייתה ג"כ שלימה, לפי שלא היה משתמש בכח המדמה. והוא אמרו **במראה ולא בחידות**, רצונו לומר הוא בשום צד אינו מנבא בחלום, שגובר בו הכוח הדמיוני, אלא במראה שהיא מדרגה זכה מהנבואה. אבל לא הייתה המראה ההיא שלו כמראה שאר הנביאים, שהיו משתמשים בה בכוחם המדמה, ולכך היו רואים בה משלים וחידות. אמנם המראה של משה הייתה מראה מבלי חידות, מפני שלא הייתה על יד הכוח המדמה, וע"כ לא היה מנבא בביטול החושים ולא נרדם ופניו ארצה כשאר הנביאים, כי הוא תמונת ה'

יביט, ירמוז לשמים שהם התמונות האלוהיות שעשה יתברך בעולמו. ולפי שבהנבאו היו עיניו פקוחות לשמים, והוא על עמדו ואינו נופל, לכן אמר על זה **ותמונת ה' יביט**. לא שיהיה תמונה לשמו יתברך, חלילה. אבל אמר זה על התמונה אשר בשמים ממעל, שהיא התמונה שעשה השם יתברך בעליונים.

ובהיות הדבר כן, מדוע לא יראתם לדבר בעבדי במשה, רצה לומר משתי בחינות: מצד היותו עבדי ושלוחי, ומצד עצמו שהוא משה בעל השלמיות כולם.

והותרו השאלות השמינית, התשיעית והעשירית.

ואמר ויחר אף ה' בם וילך להגיד שכאשר כלה השם לדבר אתם לא נתן להם מקום להתנצל ולהשיב על תוכחתם כי מיד חרה אפו בהם ונסתלק מהם השפע, וגם עמוד הענן שירד על האהל בבחינתם נסתלק משם, והוא המוכיח שבעבורם ירד ולא בעבור משה, כמו שביארתי. והנה מרים מצורעת כשלג, שניכר בה פתאום ליחה לבנה מופלגת, עד שנעשתה מצורעת ולבנה כולה כשלג. ומזה ארז"ל שהחושד בכשרים לוקה בגופו.

[צרעת מרים]

והייתה צרעת מרים כל כך פתאומית, עד שהיא לא הרגישה בחילוף מזגה אלא שכאשר פנה אליה אהרן לדבר עמה על העניין, ראה אותה מצורעת, ושלא הייתה ראויה שתלך לדבר אל משה ולהתנצל לפניו ולבקש ממנו מחילה. ולכך הוצרך אהרן לדבר הוא בלבד אל משה, **בי אדוני אל נא תשת עלינו חטאת אשר נואלנו ואשר חטאנו**. רוצה לומר, בי אדוני העוון והאשם, לא במרים, כי היא אשה דברנית ודעתן של נשים קלה. אבל בי תלוי העוון. ולכן אל נא תשת עלינו חטאת ואשם, עם היות ששנינו נואלנו בסכלות וחסרון ידיעה. ונואלנו הוא מלשון נואלו שרי צוען והוא הפוך מן אולת.

ואמרו אל נא תהי כמת, אפשר לפרשו על מרים, רוצה לומר אל נא תהי אחותינו כמת ונפל אשר בצאתו מרחם אמו ויאכל חצי בשרו, כן המצורע כמת כאלו לא נולדו לו חיים.

והיותר נכון שמרע"ה להיותו במקום המקודש הוא היה עומד בהתבודדותו, ולכך לא השיב לאהרן על מה שאמר לו בי אדוני אל נא תשת עלינו חטאת אשר נואלנו ואשר חטאנו, ולכך הוכיחו אהרן על שלא היה משיבו דבר מפני התבודדותו, באומרו אל נא תהי כמת, רוצה לומר אדוני משה, אין השעה הזאת ראויה להתבודדות כל כך, אל נא תהיה בחוזק התבודדותך כמת שנולד מת, שלא היה בין החיים.

וזה שאמר **אשר בצאתו מרחם אמו וכבר נאכל חצי בשרו**, שמת בבטן ושם נאכל בשרו. כן

עתה אתה כמת הבלתי מרגיש באותו האופן. אל נא תהי כן בשעה הזאת, התפלל בעדה, כי צריכים אנחנו אל תפילתך.

וכאשר שמע משה דברי אהרן, וראה צרתה של מרים, התפלל אל השם ואמר ונא הראשון הוא מלשון תחינה, ונא השני הוא מלשון עתה. כלומר, אלהי בבקשה ממך שתרפא אותה עתה, ולא תאחר.

ואי אפשר תפילה יותר קצרה מזו, שהם אחד עשר אותיות, וגם זה להורות להם שהיה משה בן בית ועבד נאמן לפני אדוניו, שבראשי דברים היה שואל ממנו שאלה כזאת. והשם השיבו שמעתי תפילתך, ואני ארפא אותה, אך לא עתה כמו ששאלת. כי אם אביה ירוק ירק בפניה דרך כעס או תוכחה, הלא תכלם שבעת ימים עד שוב אף אביה ממנה, כי ימי האבל והסגר המצורע ימי החג כלם יתמידו שבעת ימים, קל וחומר לשכינה שראוי שתשב י"ד יום בעונשה.

אבל מפני תפילתך תיסגר שבעת ימים כנזופה, כדין כל מצורע מוסגר לכל הפחות, ואחר תיאסף מצרעתה אל המחנה.

ואמר ואחר נסע העם מחצרות ויחנו במדבר פארן, להגיד שבכל מסע ומסע באה אליהם צרה וצוקה על חטא לשון הרע:

כי בתבערה היו המתאוננים ותבער במ אש ה'.

ובקברות התאוה התאוה וידברו באלהים ושם קברו המתאונים.

ובחצרות היה העניין אהרן ומרים וצרעתה.

ובפארן שלחו המרגלים ומרדו באלהים ונגזרה עליהם גזרה.

וגם שם היה עניין קרח וכל עדתו.

הרי לך כי בכל מסע ומסע השחיתו התעיבו עלילה אין עושה טוב.